

ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ ЗА ДИВАТА КОЗА В БЪЛГАРИЯ

2007 - 2016

СОФИЯ 2006

БЪЛГАРСКА ФОНДАЦИЯ
БИОРАЗНООБРАЗИЕ

Настоящият план за действие за опазване и управление на дивата коза (*Rupicapra rupicapra balcanica*, Volkay, 1925) е разработен от Българска Фондация Биоразнообразие (БФБ) по задание финансирано от Национално Управление по Горите (НУГ).

Първоначални варианти на Плана бяха обсъдени и допълнени по време на работни срещи с участието на колеги от научни и образователни институции, контролни органи (РИОСВ, РУГ), дирекции на природни и национални паркове, както и представители на други неправителствени организации.

Планът е изготвен в съответствие с изискванията на НАРЕДБА № 5/МОСВ от 1.08.2003 г (ДВ, бр. 73/19.08.2003г) за подготовка на планове за действия за растителни и животински видове.

Препоръчителен начин на цитиране:

Вълчев К., Андонов К., Попгеоргиев Г., Плачийски Д., Аврамов С. 2006. Плачийски. 2004. План за действие за дивата коза в България: 2007 - 2016.- БФБ - НУГ, София,с.

Всички права запазени. Изданието или части от него не може да бъдат възпроизвеждани по какъвто и да е начин, прехвърляни или съхранявани в системата за ползване на информация или разпространявани под каквато и да е било форма или посредством средства, електронни, механични, фотокопирни или други, без позволение на авторите.

Разработен от:

Костадин Вълчев, Красимир Андонов, Георги Попгеоргиев, Димитър Плачийски и Стефан Аврамов

С участието на:

инж. Юлиян Русев, инж. Емил Комитов, инж. Стоян Сарийски, ст.н.с. I ст. дбн Петър В. Генов, Янко Янков, Александър Дунчев, инж. Александър Обретенов, инж. Георги Бедров, инж. Муса Ходжа, инж. Александър Климентов, инж. Здравко Василев, Ивайло Ангелов, Ollie Szyszka и др.

© Българска фондация “Биоразнообразие”

София 1303, ул. Средна гора 75

тел. (02) 920 99 75

Ел. поща: bbf@biodiversity.bg

<http://bbf.biodiversity.bg>

© Снимка на корицата: Костадин Вълчев

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ:

БАН – Българска академия на науките
ВЕЦ – Водноелектрическа централа
ГИС – Географски информационни системи (GIS)
ДВ – Държавен вестник
ДДС – Държавна дивечовъдна станция
ДЛ – Държавно лесничейство
ДНК - Дезокси-рибо-нуклеиновата киселина
ДНП - Дирекция национален парк
ЕЕС - European Economic Community (Европейска икономическа общност / Европейски съюз)
ЗБР – Закон за биологичното разнообразие
ЗЗТ – Закон за защитените територии
ЗЛОД – Закон за лова и опазване на дивеча
ЗТ – Защитени територии
ЛРД – Ловно-рибарско дружество
ЛС – Ловен съвет
ЛУП – Лесоустройствен проект
МВР – Министерство на вътрешните работи
МЗГ – Министерство на земеделието и горите
МО – Министерство на отбраната

МОСВ – Министерство на околната среда и водите
МС – Метеорологична станция
НПО – Неправителствена организация
НП – Национален парк
НСМБРБ – Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие в България
НУГ – Национално управление по горите
ОЛТ – Организиран ловен туризъм
ОУП – Общоустройствен проект
ПП – Природен парк
ППЗЛОД – Правилник за приложение на закон за лова и опазване на дивеча
РИОСВ – Регионална инспекция по околната среда и водите
РУГ – Регионално управление по горите
СЛРБ – Съюз на ловците и риболовците в България
GIS – Географски информационни системи
IUCN – The International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (Световен съюз за защита на природата)

Основание за разработване на плана

Настоящия план е разработен съгласно договор No 440/10.11.2005 между Национално управление по горите към Министерството на земеделието и горите по задание съгласувано с Министерството на околната среда и водите (Приложение 3).

Таксономия, разпространение, биология и екология на вида

1. Таксономия и разпространение на вида

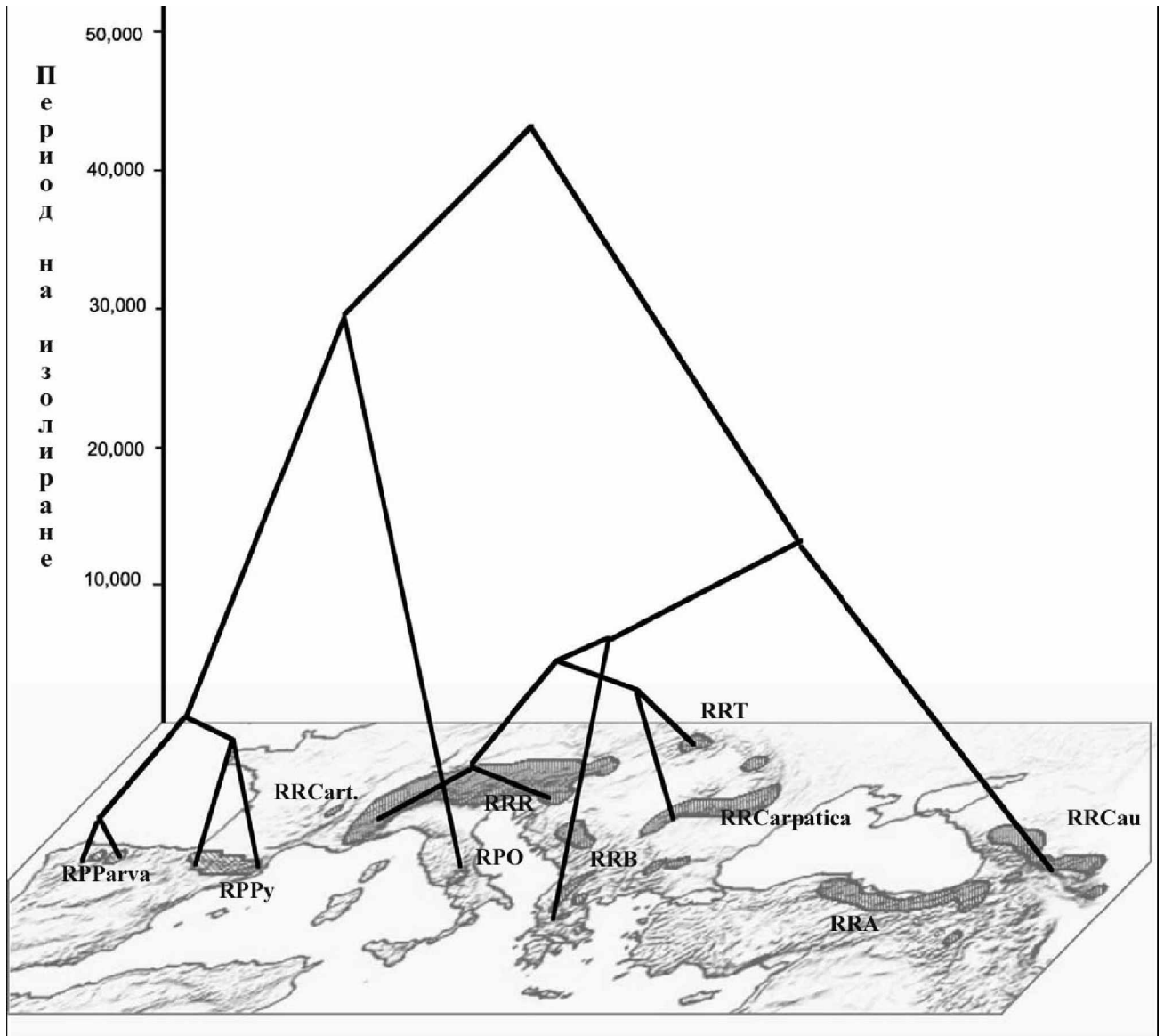
1.1. Обща таксономия и разпространение.

Дивата коза (*Rupicapra sp.*) произхожда от *Pachygazella sp.*, която е обитавала Централна Азия преди около 10 млн. години (Lovari et al., 1980). Оттам рупикаприните се предвижват на изток достигайки Европа. Първите фосили от *Rupicapra sp.* се появяват в Европа през Средния плеистоцен, (Lovari et al., 1980).

До осемдесетте години на 20-ти век са били описани 10 подвида дива коза за целия ареал на вида, принадлежащи към един вид – *Rupicapra rupicapra*. По-подробното изследване на произхода, устройството и поведението на дивите кози е довело до признаването на 2 различни вида – южна дива коза (*Rupicapra pyrenaica*) с три подвида разпространени в Югозападна Европа и северна дива коза (*Rupicapra rupicapra*) със 7 подвида разпространени в останалата част от ареала на вида:

- *R. pyrenaica pyrenaica* (RPPy – фиг. 1) – Пиринейска дива коза, среща се в Испанската и Френската част на Пиринеите. Популацията и е около 53 000, а във френската част около 15500 (Roucher, 1997).
- *R. pyrenaica parva* (RPParva – фиг. 1) – кантабрийска дива коза, обитава високите най-високите части на Кантабрийските планини с над 19 000 индивида (Alados, 1997).
- *R. pyrenaica ornata* (RPO – фиг. 1) – Апенинска дива коза, среща се в само в национален парк Аbruцо с около 400 индивида (Tosi and Lovari, 1997).
- *R. rupicapra rupicapra* (RRR – фиг. 1) – Алпийска дива коза, е най-многочисленият и широко разпространен подвид, среща се в Алпите и съседни планински вериги на Германия, Франция, Италия, Австрия, Швейцария, Хърватска и Словения. Интродуцирана е в Нова Зеландия, Словакия, бивша Югославия и на много други места.
- *R. rupicapra cartusiana* (RRCart. – фиг. 1) – среща се в ограничена територия от около 350 км² във варовиковия масив Шартро в Предалпите, Франция. Популацията намалява и през 1985 е оценена на минимум 150 индивида (Roucher, 1997). След разработване и изпълнението на план за управление на подвида, числеността му се увеличава на над 770 индивида през 1997 (над 5 пъти със 16% годишен прираст) (Roucher, 1999).
- *R. rupicapra tatrica* (RRT – фиг. 1) – разпространена е във Високите Татри и е интродуцирана в национален парк Ниски Татри. През 1993 година популацията е оценена на 600-640 индивида (Hrabe, 1997), а в края на 90-те намалява до 300-400.
- *R. rupicapra carpatica* (RRCarpatica – фиг. 1) – Карпатска дива коза, среща се в Трансилванските Алпи и в Карпатите. През 1990 популацията е около 9000 индивида (Weber, 1997).
- *R. rupicapra asiatica* (RRA – фиг. 1) – Азиатска (Анадолска) дива коза, среща се в Североизточна и Източна Анадола в планините южно от Черно море, източно от Артвин и южно до Трабазон. Няма надеждно определена численост (Kence and Tarhan, 1997).
- *R. rupicapra caucasica* (RRCau – фиг. 1) – Кавказка дива коза, разпространена е в Кавказ от река Пашада и на югоизток около 900 км до планината Бабадаг в Азербайджан. През 1990 г. популацията е оценена на около 15000.
- Балканската дива коза (*Rupicapra rupicapra balcanica*, Bolka, 1925) (RRB – фиг.1)

Фиг. 1 Филогеография на видовете от *Rupicapra* spp. Отделяне на подвидовете и видовете по години (по Perez et al., 2002)

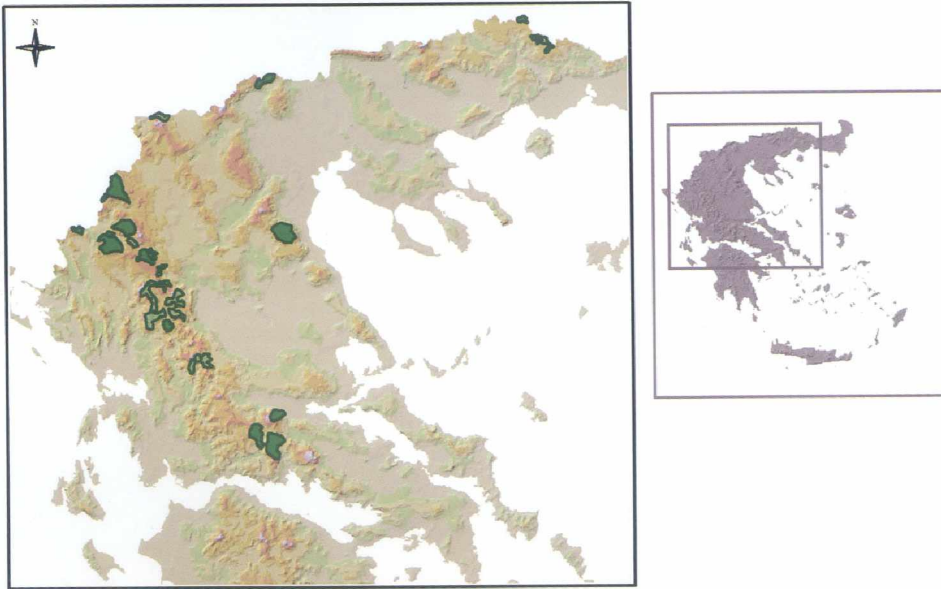
Както се вижда от фиг. 1, балканският подвид се е отделил от алпийския (*R. r. rupicapra*) след края на последния ледников период преди около 10 000 години. Няма сигурен начин за разпознаване на балканския от алпийския подвид по външни белези. Двата подвида се различават само по характеристиките на рогата и други краниометрични белези.

1.2. Разпространение на балканската дива коза.

Балканската дива коза се среща в изолирани находища в планините на Балканския полуостров.

В Гърция дивата коза формира шест отдалечени популационни групи: в Родопите и в планинските вериги от Епир до Северозападен Парнас (фиг. 2), (Adamakopolous et al., 1997). Числеността ѝ в Гърция е оценена между 300 и 500 индивида, като отделните популации са между 10 и 100 диви кози (Adamakopolous et al., 1997).

Фиг.2 Разпространение на балканската дива коза в Гърция (по Papatsoannou, 2000)

В Албания диви кози се срещат на север в Албанските Алпи, на изток в Дибра, Либзасхд, Пуке, Мирдите и Мат, в централна Албания в Баратанд Скрапар и на юг в Коломже и Пермет. Общата численост на балканската дива коза в Албания е около 1000 индивида (Gjikuiri, 1997).

В бивша Югославия балканската дива коза се среща в планинските масиви на Босна и Херцеговина, Черна гора, Сърбия, Косово и Македония. В края на 1980-те години числеността и се определя на над 14 000, от които 11 800 са били в автохтонни (естествени) популации. Реинтродукциите и интродукциите на дива коза в бивша Югославия са били сравнително чести и в резултат на това до началото на 1990-те години, повече от 2500 диви кози са се срещали в райони, необитавани по-рано. Но след 1990 условията се влошават драматично и няма информация за настоящото състояние на дивата коза (Kryštufek, et al. 1997).

1.3. Разпространение и численост в България.

В България дивата коза се среща по стръмни склонове със скални комплекси в Рила, Пирин, Стара планина и Родопите от около 600 до 2900 м. н.в. Сведения за дивата коза в Родопите ни дава още Ксенофон, който пише, че траките са ловували на тях (Петров, 1965). До средата на XIX-ти в., балканската дива коза има по-широко разпространение в България, като се среща в почти всички подходящи местообитания в Стара планина и Рило-Родопския масив. След войните от края на XIX и началото на XX в., населението се сдобива с далекобойни пушки. Това води до увеличаване успеваемостта при лова на диви кози и значително намаляване на числеността на вида и пълно изчезване от много от находищата му. По това време няма ограничения за лов и ловен сезон. Със закона за лова от 1897 г., е въведен ловен сезон за диви

кози от 1 август до 31 декември, а през 1898 г., е наложена 10 годишна забрана за лов в Стара планина, защото дивите кози там са под 30 индивида (Петков, 1898). Със следващите закони за лова ловния сезон е намаляван за да достигне до един месец – октомври при закона за лова от 1948 г. Въпреки намаляването на ловния сезон и забраната за лов на много места, запасът на дивата коза остава незадоволителен. Според Христович (1939), в България има около 1000 индивида: Рила– 600 - 700, Родопите – 150-200, Пирин 80-100 и в Стара планина около 100. След втората световна война се засилва контрола върху незаконното ловуване и популациите започват бавно да се увеличават, като увеличават и разпространението си. Според данните от таксацията (източник НУГ, фиг.3), запаса започва стабилно да се увеличава през 1965 година. Данните за 1960, 1961, 1970 и 1971 г. са интерполирани поради непълни таксации. Неестествените флукуации в числеността между 1954 – 1957, 1959 – 1963 и 1969 – 1973 се дължат на две основни причини: първо липса на таксация на много от обитаваните от диви кози находища и второ липса на единна методика за таксиране. Вероятно най-висока численост дивата коза достига в края на 80-те и началото на 90-те, въпреки че според официалната информация пика е в края на 90-те. През 80-те години при надминат допустим запас на много места са отчитани теоретично изчисления допустим запас или малко по-голям брой дивеч. През този период за Стара планина са отчитани около 270 диви кози, но запаса им е бил доста по-висок като на много места са наблюдавани стада от по 40-50 животни (Гънчев, 2001). Допустимия запас е нисък – 6 бр./100 ха за първи бонитет. В Алпите запаса достига 15-20 бр./100 ха (Lovari, 1997).

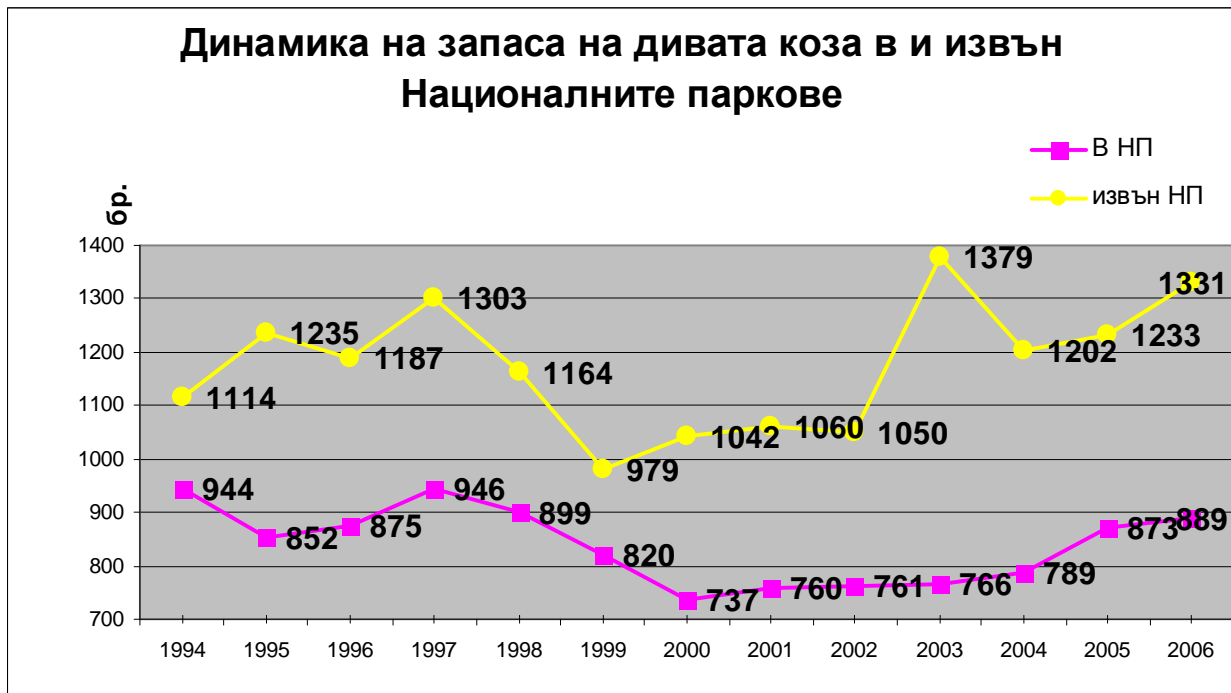
През 1977 г. в ловно стопанство “Кормисош” е извършена интродукция на кози от алпийския подвид, които след смесване с местната популация, достига 300-400 индивида през 2005 г.

Политическите и социално-икономически промени в началото на 90-те години водят до политическа нестабилност, незадоволителен контрол и неприлагане на законодателството. Много добре работещи ловни стопанства биват разрушени по политически причини. В резултат дивите кози намаляват от над 270 до под 100 в Стара планина, от около 400 до около 200 в Пирин и от над 650 до около 300 в Рила (фиг.4). В края на 90-те години плътността на козата на места дотолкова намалява, че браконьерите губят интерес към нея. Това съвпада със създаването на дирекциите на националните паркове, приемане на плановете за управление, засилване на охраната и др. Въпреки, че нивото на незаконен лов в защитените територии все още е високо, през последните 5 години се забелязва бавно увеличаване на числеността на дивите кози в националните паркове.

Фиг. 3 Динамика на запаса на дивата коза 1954 – 2004 (източник НУГ).

Фиг.4 Динамика на запаса на дивата коза в и извън Националните паркове

Според таксацията в Родопите през 90-те години дивата коза увеличава числеността и ареала си, заемайки нови находища (Мугла, Широка лъка, около с. Фотиново и др.). Причините са следните:

- Ниско ниво на браконьерство в ДД Станции, от където животните се саморазселват и заемат подходящи местообитания извън ДДС-ии;
- Интродуцираните в ДДС “Кормисош” алпийски диви кози;

- Не се поддържат загражденията по границата с Гърция в резултат на което индивидите от една изкуствено разделена популация се обединява отново, създавайки по-жизнена субпопулация (Valchev, et al. 2005).

2. Биология и екология на вида.

2.1. Хранене.

Козата проявява известна селективност спрямо храната. През пролетта и лятото диетата е основно от тревни видове (62 %), в алпийските пасища и в просветлените гори. Използват интензивно оскъдната растителност на бедни, скалисти, стръмни терени. Хранят се и с треви, съдържащи токсични алкалоиди (чемерика и др.). Иглолистни като клек, смърч и обикновена ела, се срещат целогодишно в диетата им с общо около 4 % (Knaus and Schröder, 1975). Дивите кози се хранят с клек, въпреки неблагоприятните му механични свойства, дори и в периодите с изобилна вегетация на тревни видове.

Концентрирането на диви кози, зависи много и от наличието на храна. Районите с предпочитана храна през различните сезони, са и местата, където стадата се задържат най-много през съответните сезони.

През летните месеци дървесната и храстова растителност е представена с по-ниски проценти в диетата на дивата коза, но процента им се увеличава през зимните месеци.

2.2. Размножаване и развитие.

Брачния период при козите е обикновено през ноември като се определя от свето-периода (намаления ден). Интродуцираните в Нова Зеландия диви кози сватбуват през април и раждат през ноември. Ако не се осъществи оплождане през овулацията на козата, най-често последва следваща овулация, която при козите е с 3 седмичен цикъл. По тази причина се появява пикова активност при оплождане и интервали при раждане на малките, защото периода на бременността не варира силно (Knaus and Schröder, 1975).

Достигането на полова зрялост зависи най-вече от храната, климата, плътността и социалните условия. При популации с по-висока плътност, заради социалния стрес, женските остават по-дребни (виж т. 2.4 – вътревидови взаимоотношения). Доказана е и положителна корелация между теглото и половата зрялост (Albon, et al, 1983).

Най-рано женските могат да достигнат полова зрялост във втората си година (на 1.5 год.) и на следващата пролет да имат малко. Забременелите във втората си година женски са по-податливи на заболявания в края на зимата и пролетта от тези, които не са забременели в тази възраст. За алпийските страни е установено, че заплождането на женски на възраст 1.5 години е изключително рядко, по-висок е процента на оплодени женски на възраст 2.5 години, но варира силно. В третата си година, дори и при по-лоши условия почти всички женски участват в сватбуването и след 24-26 седмици раждат. Смята се, че до 12 годишна възраст, женските нямат промяна в плодовитостта. Отбелязвано е раждане и на 18 годишна възраст (Knaus and Schröder, 1975).

При мъжките има съществена разлика между полова зрялост и участие в размножаването, дори са открити активни сперматозоиди в тестисите на едногодишни мъжки. Повишена активност в размножаването и оплождане на женски е наблюдавана 1-2 години по-късно и при нормални условия е по-силно изразено след четвъртата година на мъжките. Това се определя и от социалната структура на стадото.

Повишеното присъствие на по-стари козли води до неактивност при по-младите и по-къс брачен период. Ако сватбуват активно младите мъжки отслабват и често не могат да се възстановят и да преживеят зимата.

Годишния прираст за Швейцария и Австрия е 64-72 % от зрелите женски (по-възрастни от две годишни) (Knaus and Schröder, 1975). При възстановяване на кози на подходящи местообитания, прираста е по-висок от средния (над 90 % от зр. женски), а при сурова зима и късни снеговалежи прираста може да е много по-нисък. Не е изяснен механизма, водещ до по-нисък прираст. При елена има аборт, а при други бозайници се наблюдава резорбция на ембриона в стените на матката. Друго важно условие за прираста е оцеляването на новородените. При кози в неволя смъртността е висока непосредствено след раждането, заради родени слаби малки, паразити и други.

2.3. Полова и възрастова структура на популациите на балканската дива коза в България.

От наблюдаваните по време на контролните таксации в Родопите (декември 2005 г.) 621 диви кози не са определени пола и възрастта на 255 (41.06%). Останалите (366) диви кози са определени по пол и възраст (табл. 1). Недостатък е високият процент на неопределени животни, но много често част от стадата или единични животни са в гората, далеч и/или се скриват преди да е възможно надеждно определяне на възрастовата група и пола. От определените диви кози преобладават зрелите женски (35.25%), като процента им е значително по-висок от този на зрелите мъжки (фиг.3). Необходими са допълнителни проучвания за по-точно определяне на половата и възрастова структура. Превеса на зрелите женски би могъл да се дължи на следните причини:

- Това е първата таксация в Родопите провеждана по тази методика, възможно е да има грешки при определяне на пола и възрастта. Смята се, че стадата извън брачния период се делят на мъжки и женски, но много често в по-големите стада е възможно да има мъжки, които да са определени като женски.
- След брачния период мъжките често живеят на малки групи или сами. По тази причина е по-трудно да бъдат наблюдавани през месец декември. Поради обилното плодосенене на дъба, мъжките вероятно прекарват повече време в гората, хранейки се с жълъди за да възстановят по-бързо телото си след брачния период.
- Тъй като мъжките често са на малки групи или сами е по-вероятно да не бъдат забелязани от таксаторите.
- Групата млади женски включва женски до 3 години, а млади мъжки до 6 години т.е. още в тази възраст има превес на женските, което не може да се обясни с трофейния лов.
- Не е ясно половото съотношение на наблюдаваните, но неопределени животни (41% от всички наблюдавани диви кози). Там вероятно превес имат мъжките.
- Женските живеят повече от мъжките, което се дължи на по-голямата смъртност при мъжките. Срещани са женски на възраст над 20 години (24), а мъжки по възрастни от 20 годишни не са открити (Knaus, 1975).

Табл. 1. Полова и възрастова структура на определените диви кози в Родопите (декември 2005г.)

	Общ брой наблюдаван и индивиди	Женски млади	Женски зрели	Мъжки млади (3-6 г.)	Мъжки зрели	Мъжки престарели	Ярета	Годинаци	Неопределени
Брой	621	28	129	28	66	0	88	27	255
% определените по пол и възраст диви кози		7.65	35.25	7.65	18.03	0.00	24.04	7.38	
% от всички наблюдавани диви кози		4.51	20.77	4.51	20	0.00	14.17	4.35	41.06

Фиг. 3. Полова и възрастова структура на определените диви кози в Родопите (декември 2005г.)

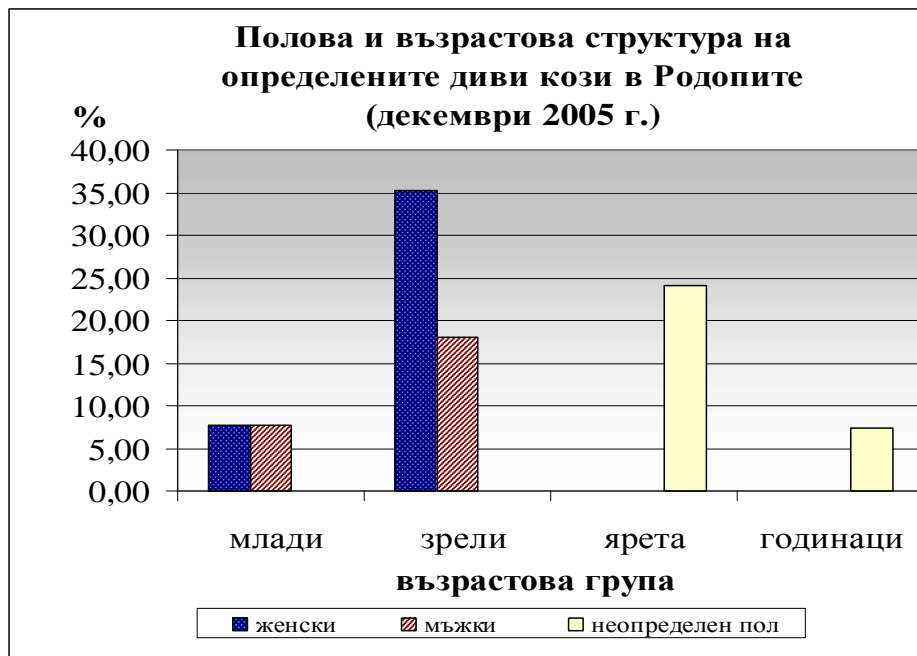

Табл. 2. Таксации в Националните паркове

Година / % разпределение за годината	НП Централен Балкан				Общо
	мъжки	женски	приплоди	неопределени	
1999	8	18	2	2	30
%	26.67%	60.00%	6.67%	6.67%	100.00%
2000	9	29	8	11	57
%	15.79%	50.88%	14.04%	19.30%	100.00%
2001	15	41	9	23	88
%	17.05%	46.59%	10.23%	26.14%	100.00%

План за действие за дивата коза в България

2002	48	41	6	70	165
%	29.09%	24.85%	3.64%	42.42%	100.00%
2003	32	85	8	33	158
%	20.25%	53.80%	5.06%	20.89%	100.00%
2004	49	110	57		216
%	22.69%	50.93%	26.39%	0.00%	100.00%
2005	41	112	51	7	211
%	19.43%	53.08%	24.17%	3.32%	100.00%
НП Рила					
2002	34	110	56	29	229
%	14.85%	48.03%	24.45%	12.66%	100.00%
2003	115	221	66	0	402
%	28.61%	54.98%	16.42%	0.00%	100.00%
2004	107	225	64		396
%	27.02%	56.82%	16.16%	0.00%	100.00%
2005	60	187	49	82	378
%	15.87%	49.47%	12.96%	21.69%	100.00%
НП Пирин					
2000	67	155			222
%	30.00%	70.00%	0.00%	0.00%	100.00%
2001	83	151			234
%	35.47%	64.53%	0.00%	0.00%	100.00%
2002	85	192			277
%	30.68%	69.32%	0.00%	0.00%	100.00%
2003	86	187			273
%	31.50%	68.50%	0.00%	0.00%	100.00%
2004	76	189			265
%	28.68%	71.32%	0.00%	0.00%	100.00%
2005	52	152			204
%	25.49%	74.51%	0.00%	0.00%	100.00%

Както се вижда от табл. 2 и в трите НП мъжките са под 30% от общия запас. Изключение прави НП “Пирин”, където до 2004 година те са около и малко над 30%. След това се наблюдава рязък спад на общата численост, както и процентен спад на мъжките индивиди.

Нормалното полово съотношение е 1:1. Нарушената полова структура може да се дължи на селективен незаконен острел или на неточна таксация. Процентното участие на мъжките е под 20 %, където е попълвана колона неопределени. Непопълването на тази колона означава или че са определени всички животни, което при голям брой таксатори практически не е възможно или карнетите са попълвани без таксаторите да се убедени във верността на определянето (повероятно). Където няма отчетени животни в графа неопределени процента на мъжките е по-висок (до 31%). И тук както в Родопите е вероятно в по-големите стада с ярета зрелите животни да са определяни само като женски, а групите без приплоди или единични индивиди като мъжки.

2.4. Денонощна активност и миграции

От юли до декември дивите кози прекарват повече време в алпийската зона отколкото в гористите райони. От януари до юни по-голяма част от стадата са под горната граница на гората (Lovari and Cosentino, 1986). Големината на стадата се променя през годината като тенденциите са за по-малки стада през зимата и броя на животните се увеличава през топлите месеци. Стадата са най-големи през юни – ноември като максимума е август – септември. При апенинската дива коза стадата само от мъжки или само от женски са под 5 %, като мъжките са обикновено от 2-3 индивида, а женските са по-многобройни. Мъжките до 5 години рядко събират хареми през брачния период и през това време се движат в “ергенски” групи или единично (Lovari and Cosentino, 1986).

Дневната активност на козите може да се обобщи по-лесно за лятото. В сутрешните часове повечето животни пасат, следва пауза, която изключва малък процент от пасящи животни, другите лежат, често на сянка и преживят. Между 8 и 16 часа има още 3 или 4 фази на интензивно приемане на храна като интензивността е най-висока в сутрешните и привечерните часове. Разликата е ясна, защото животните търсят през зимата слънцето, а лятото избягват жегата. При мъгла и облаци пасат по-дълго време, а през нощта за разлика от еленови (Cervidae) не са активни. Има и съобщения за паша при пълнолуние, но те са изключително редки (Knaus and Schröder, 1975).

През зимата кози се срещат на места, където снега е отвят или отнесен от лавина, но на тези места са обикновено при тихи дни (слабо ветровити).

Има големи разлики на предпочитаните места в тихи и ветровити дни. Това важи и за гористите територии. Очевидно за да се избегне загуба на енергия от силно изстудяване от вятъра не се посещават и ветровити места с по-достъпна храна. Това води до концентрация на кози на тихи места, но с по-лоша хранителна база. Освен храната основен фактор за избиране на местообитанието е и температурния режим. През зимата предпочитат топли и слънчеви места, а лятото ветровити и сенчести.

Сезонните вертикални придвижвания в Алпите са по-големи от хоризонталните.

В по-тежки зими са регистрирани по-големи придвижвания.

2.5. Вътрешвидови взаимоотношения.

Дивите кози са стадни животни. Стадата се променят по структура и големина не само през сезоните, но и през денонощието.

Женските в стадата са с ясно изразена йерархия, като с по-висок ранг са по-възрастните (доминиращи), а младите (1-3 годишни) са подчинени. По време на хранене по-възрастните могат да нападнат по-младите, особено тези, които не са достатъчно бързи да се отдалечат при приближаването на доминиращите. Това създава т.н. “социален стрес” в стадата. Установено е, че по-младите женски приемат по-малко храна от възрастните женски, заради по-честото изправяне на главата и по-малкия брой отхапвания в минута, даже в алпийските пасища, където нападенията от хищници са изключително редки. (Lovari, S., G. Rosto, 1985). В популации с по-висока плътност и по-големи стада нивото на социален стрес е по-високо. По тази причина младите женски от тези популации са по-склонни към миграции в сравнение с популации с по-ниска плътност (Lovari and Rosto, 1985). Също така средното тегло на едногодишните женски в популации с по-ниска плътност е много по-високо от теглото на едногодишните в по-гъсто населените популации (Bauer, 1985).

2.6. Взаимоотношения с други видове

2.6.1. Влияние на хищници

Дивите кози са най-добре приспособените копитни бозайници към стръмни скалисти терени. Стадния им начин на живот и умелото използване на терена им помага да се предпазват успешно от хищници. В България хищниците, които могат да ловуват на дива коза са: вълк, скитащи кучета, мечка, дива котка, лисица и скален орел.

- **Вълк (*Canis lupus*)** – според Михайлов (1999), загубите от вълци в НП Рила не превишават 5-7%, дори и там, където плътността на вълка е относително висока. Жертви най-често са ярета и едногодишни, но са естествени и незначителни.
- **Скитащи кучета** – няма проучвания за влиянието на скитащите кучета. Те са особено опасни в близост до населени места, сметища, хижи и други, където има концентрация на кучета. Кучетата могат редовно и продължително да преследват диви кози през деня и при неуспешен лов да намерят храна в населените места. Подивелите глутници ловуват организирано подобно на вълците. Такъв случай бе наблюдаван на 14.11.2005 г. в местността “Герзовица” – не далече от гр. Смолян и от градското сметище. След оглеждане на терена кучетата се разделиха едно от тях подгони дивите кози с лай, а другите чакаха в засада. При приближаване на женска с яре до засадата две от кучетата атакуваха без да лаят като скъсиха дистанцията до ярето до под 10 м (Вълчев, лични наблюдения). За разлика от вълка, кучетата намират допълнителна храна в населените места. Честото преследване от кучета може да доведе до недостатъчно приемане на храна от дивите кози и до преумора на животните, което ги прави по-уязвими, както към болести така и при атака от други хищници. Също така може да доведе до трайно напускане на подходящи местообитания.
- **Скален орел (*Aquila chrysaetos*)**. Редките наблюдения за успешен улов на приплоди от скален орел, създават впечатление у ловците за голяма успеваемост. Но такива случаи вероятно са редки и не може да се каже, че оказва някакво влияние върху популацията на дивата коза. Малкото често търси защита между краката на майката, а стръмните скалисти терени и пукнатини намалят шанса за успех на орела. Орела се храни и с мърша, затова е възможно някои от хранителните остатъци в гнездата да са от мъртви кози (К. Андонов – намерен череп на яре в гнездо на скален орел в НП “Рила”, непубл. инф.).
- Смъртността причинена от **мечка, лисица и дива котка** е изключително рядка и не е от значение за прираста на популациите (Knaus and Schröder, 1975).

2.6.2. Конкурентни тревопасни видове

Дивата коза в Националните паркове няма конкуренти сред другите диви копитни видове, тъй като нейните местообитания обхващат предимно алпийската и субалпийската част на планините, където плътността на другите копитни е ниска или конкуренцията, която изпитва е незначителна и не може да се приеме за съществен фактор. Предимно през зимния сезон тя навлиза в горските екосистеми, където е възможно да се конкурира със сърната, дивата свиня и благородния елен.

Изследваните търбуси на дива коза, благороден елен и сърна, показват, че най-широка хранителна ниша има благородния елен, следван от дивата коза. Сърната е много по-избирателна и нейната хранителна ниша е доста по-тясна. Диетата на благородния елен и козата до голяма степен се припокриват, докато диетата на сърната не се припокрива с двата вида през

лятото. Видовете използвани за храна от елена и дивата коза през есента и зимата до голяма степен се припокриват (Schroeder and Schroeder, 1984). В Родопите е възможно да има конкуренция между дивата коза и благородния елен в някои местообитания в близост до скални масиви. Усиленото целогодишно подхранване на дива свиня в козите местообитания води до висока концентрация на вида, който редовно безпокои дивата коза. В другите части на страната плътността на копитния дивеч е много по-ниска от оптималната и конкурентни взаимоотношения не съществуват.

2.7. Изисквания към условията на средата

2.7.1. Средногодишни и средномесечни температури и валежи в типичните местообитания за дивата коза.

Планините от Рило-Родопския масив са разположени на границата между умереноконтинентален и преходно средиземноморски климат. Климатът се влияе от елементи на релефа – вертикално разчленение, експозиция, надморска височина. Разнообразното вертикално разчленение (формите и ориентацията на долините, преградите между тях) влияе върху циркулацията на въздушните маси и чрез тях върху температурите, ветровете, валежите.

В Централна Стара планина средногодишната температура е 7°C. Във височина температурата намалява и при надморски височини между 1 000 до 2 000 м стига до 1,5°C, а при 2 000–2 370 м н.в. е от 1,5°C до -0,5°C. Средноянуарската температура варира между -9°C и -3°C, като е най-ниска на връх Ботев (-9,3°C). Средната температура през юли варира между 7,4°C и 16,5°C.

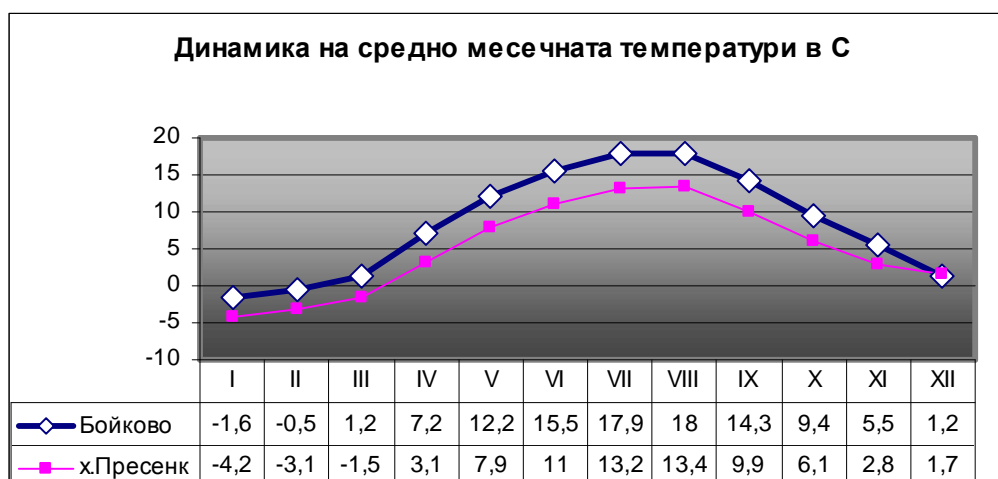
Табл. 1. Средни годишни температури (Рила).

Станция Надморска височина	Средна януарска температура	Средна юлска температура	Годишна темп. амплитуда	Средна годишна температура
вр. Мусала 2 925 м	-10,90С	5,10С	17,10С	-3,00С
х. "Мусала" 2 390 м	-7,30С	8,60С	16,60С	0,50С
Ситняково 1 740 м	-4,40С	13,10С	17,50С	4,30С
Боровец 1 340 м	-4,40С	15,30С	19,70С	5,40С

За охарактеризиране на климатичният район в Родопите са използвани данни от метеорологична станция (МС) на х. Персенк (1750 м н.в.), от МС в с. Бойково (1100 м н.в.) и МС с. Манастир.

От фиг.5 се виждат значителните различия на температурния режим в отделните пояси. В ниските райони средногодишната температура е 8.4° С, докато във високите райони тя е 4.7° С.

Фиг.5 Динамика на средномесечната температура в С°.

2.7.2. Динамика на снеговалежите (в дни за отделните месеци) и продължителност на задържане на снежната покривка.

Трайно формиране на снежна покривка в ниските зони на НП Рила се наблюдава след 10-15 декември за северните склонове и 20-30 декември за южните. Снежна покривка средно за парка се задържа 200-220 дни. Средната месечна максимална дебелина на снежната покривка за ниската зона е през м. февруари и достига 20-30 см, а за високата (над 2 000 м надм. в.) - през м. март, когато достига 70-80 см. В най-високите части на парка максималната дебелина на снежната покривка достига 200-240 см и най-често се наблюдава в края на м. март. Първата постоянна снежна покривка на около 2 400 м надм. в. се формира в началото на октомври. Средната продължителност на периода с устойчива снежна покривка е 70-80 денонощия за надморска височина 1200-1300 м достига до 180-200 денонощия при надморска височина над 2 000 м. За надморска височина над 1200 м устойчива снежна покривка се формира всяка зима. Топенето на снеговете във високите части започва в средата на април и може да завърши чак през юни. Наветият и фирнован сняг (местно название "соспи") по дъната на циркусите се стопява в края на юни, а ледени блокове в езерата могат да се видят и през август.

В Родопите средната дата на първата снежна покривка е 30 ноември, а средната дата на изчезване на снежната покривка е 1 април. Средната продължителност на трайната снежна покривка е 118 дни. Средната височина на снежната покривка е от 5 до 0 см, с максимум през м. Януари, когато максималната височина на снежната покривка достига 80 см.

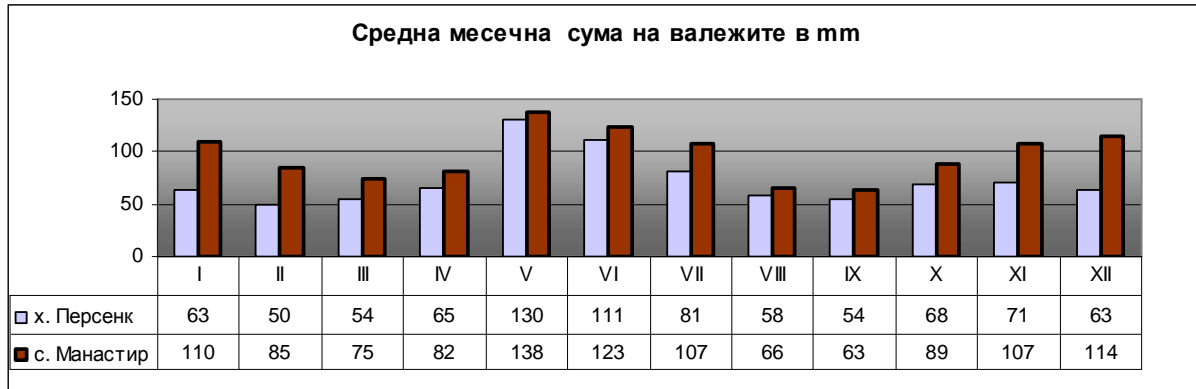
Годишната сума на валежите нараства с нарастване на надморската височина до 2 300-2 400 м, а над тази граница валежите показват тенденция към намаление. За високите части средната многогодишна валежна сума е в границите на 1 050-1 200 мм (в местообитанията на дивата коза), докато за ниските части на тя е 700-800 мм. Разпределението на валежите през годината е неравномерно. През зимата валежите по северните склонове на Рило-Родопския масив са по-малко, отколкото по южните склонове, където те достигат до 22-25% от годишната норма.

Табл. 3. Средна месечна сума на валежите в мм в Рила

Пункт	Надморска височина	Валежи в мм
Боровец	1 340 м н.в.	929 мм

Ситняково	1 500 м н.в.	977 мм
вр. Мусала	2 925 м н.в.	1 193 мм

Фиг. 5. Средна месечна сума на валежите в Родопите в mm

В Стара планина валежите се увеличават във височина и обикновено достигат до 1 200 мм/год., като са по-обилни по северните склонове. В района на парка е установена най-високата за страната средногодишна стойност на валежите – 1 360 мм/год. (х. “Амбарица”). Южните склонове остават във валежна сянка и средните валежи там са около 550 мм/год. Максимумът на валежите е през юни, а минимумът – през февруари. Зимните валежи са предимно от сняг. Снежната покривка се задържа около 6 месеца. Лавините са често явление и възникват най-често в териториите в диапазона между 1 500 и 2 200 м н.в., предимно в безлесната зона.

2.7.3. Други ключови абиотични и биотични условия на предпочитаните местообитания.

Основните изисквания към местообитанията на дивата коза е наличието на стръмни, скалисти склонове, както в алпийската зона така и под горната граница на гората. Вида има широк хранителен спектър, което заедно с други анатомични и физиологични адаптации му позволяват да оцелее при различни местообитания. Диви кози се срещат в България от около 600 м н.в. (ДЛ Кричим) до 2900 м н.в. Диви кози са били интродуцирани около н. Калиакра (Д. Нанкинов, Ив. Христов устни съобщения). Кантабрийската дива коза обитава скални комплекси до морското равнище в Северна Испания.

Заплахи и лимитиращи фактори

1. Лимитиращи фактори от естествен характер.

1.1. Климатични фактори и бедствия - сняг, лавини.

Дивата коза е приспособена да понася суровите зимни условия във високите части на планините, но понякога става жертва на силни студове, дълбок сняг, лавини и срутвания. При възрастните смъртността през зимата е средно около 10 %. Най-големи са загубите при приплодите през първата зима (възможно е да достигнат 30-40 %).

Най-честите причини за зимна смъртност е лошата храна и недостъпността ѝ под снежната покривка, при което козите не могат да покрият енергийните си нужди. При отслабване

организма е по-уязвим към въздействие на паразити и болести. Зимните загуби са променливи, според условията през отделните зими. При по-висока плътност процента на зимните загуби е по-висок.

Броят на дните със снежна покривка няма такова влияние върху зимните загуби, каквото нейната дебелината. Като възраст умират най-много приплоди и едногодишни, после мъжки и най-малки загуби има при женските. Една от причините за по-високите загуби при мъжките е загуба на тегло по време на сватбуване (Knaus and Schröder, 1975).

Значимост: незначителна / локална

1.2. Хищници

1.2.1 Естествени хищниците

Хищниците в България, които ловуват диви кози са: вълк, мечка, дива котка, лисица и скален орел. Загубите от вълци в Рила не превишават 5-7%, дори и там, където плътността на вълка е относително висока. Жертви най-често са ярета и едногодишни, и са естествени, и незначителни. Успешния лов на другите хищници е по-скоро случаен и рядък влиянието на всички хищници е незначително и не оказва съществено неблагоприятно въздействие върху популацията (виж т. 2.6.1 влияние на хищници)

Значимост: незначителна / локална

1.2.2 Кучета

Значително по-неблагоприятно може да бъде влиянието на скитащите (подивели) кучета, които намират храна в населени места, сметища, хижи и др. Те могат редовно и продължително да безпокоят (гонят) диви кози дори и без успех. В следствие много местообитания в близост до населените места, хижи и сметища остават необитаеми или с ниска плътност (т. 2.6.1).

Голям брой овчарски кучета, особено без спъвачки, често безпокоят и ловуват успешно ярета на диви кози. На местата с интензивна паша това може да доведе до изчезване от подходящи местообитания.

Значимост: значително/ повсеместно

1.3. Конкуренция с други копитни видове и други.

Преживните, които се срещат естествено в местообитанията на дивите кози са сърна и благороден елен. Сърната е селективен вид и заема друга хранителна ниша (виж т.2.6.2). Диетата на благородния елен до голяма степен се покрива с тази на дивата коза, но и елена и сърната са с по-ниска плътност в козите местообитания. Конкуренция с благороден елен може да има, само където запаса и на двата вида е висок, но няма данни за силно негативно въздействие на този фактор.

При интензивно подхранване и концентриране на дива свиня в местообитанията на дива коза, дивата свиня редовно безпокои козата.

Значимост: незначителна / локална

1.4. Заразни и паразитни болести

В Западна Европа често се наблюдават инфекции от конюнктивит (ЛАТ). Въпреки високата честота на разпространение, популациите се възстановяват успешно след възникнала епидемия. Всички изпробвани профилактични и превантивни средства се оказали безполезни. Болестта се е появила сравнително скоро и епидемии са характерни и за малки изолирани популации. Сравнително чести са епидемии на дихателни пътища (комплекс пневмония) и са важен патогенен фактор за определяне на динамиката на популациите.

Значимост: значителна / повсеместно

2. Лимитиращи фактори от антропогенен характер.

2.1. Промяна на местообитания.

2.1.1. Прокарване на ски писти и спортни съоръжения

Прокарването на ски писти и обслужващите ги съоръжения водят до разрушаване на местообитанията, изтласкване на стадата в неподходящи за тях райони, фрагментация и изолация на отделните находища. Обработката на пистите, принудителната сеч за прокарването им, както и на обслужващите ги спортни съоръжения (лифтове, влекове) води до унищожаване на хранителната база на дивата коза, промяна в ландшафта и невъзможност за укритие. Ски пистите и съоръженията предоставят възможност за много по-лесен достъп на браконьерите до местообитанията на дивите кози. Използвани като ски-писти през зимата те се превръщат в удобни пътища с осигурен транспорт за браконьерите до местообитанията на дивите кози през останалото време.

Прокарването на ски писти и съоръжения в района на Северен Пирин със сигурност е довело до разрушаване на много от типичните местообитания на видове растения и животни, обитаващи този район. Сред тях вероятно е и дивата коза, но за да се определи до каква степен е засегната популацията е необходимо да се проследят тенденциите на разпространението и числеността на вида преди и след прокарването им. Въпреки, че няма да навлиза в територията на НП "Рила", реализацията на проекта "Супер Боровец" ще доведе до унищожение на зимните местообитания на дивата коза. Подобен ефект ще има при реализацията на ОУП "Паничище – Кабул – Седемте езера", както и развитието на курорта Семково като ски-център в Рила. Това ще доведе до пълното разрушаване на части от местообитанията на дивата коза, изолиране на районите и невъзможност за нарастване и разпространение на и без това малочислената популация. Бъдещи планове за ски центрове, застрашават и старопланинската популация.

Значимост: значителна / потенциална

2.1.2. Промяна на тревния състав и облика на пасищните територии

Сукцесионните промени в тревния състав е доказан факт, който е недостатъчно проучен. В миналото многобройните стада от пашуващи диви и домашни животни са определяли развитието на едни и други растителни видове. В днешно време броя на пашуващите животни е нищожен процент в сравнение с този от миналото, което води до засилена сукцесия и обрастване на пасищата.

Значимост: значителна / потенциална

2.2. Директно унищожаване на вида

2.2.1. Браконьерство.

Дивата коза е отлично адаптирана да се спасява от хищници, чрез катерене на много стръмни и скалисти склонове. Много често те допускат хищника (вкл. и човек) близо, защото се чувстват сигурни в скалните комплекси. Тези адаптации, обаче не са ефективни като защита от далекобойните пушки. В открити скалисти места могат да бъдат забелязани отдалече и сравнително лесно издебнати. По тази причина дори и един браконьер добре познаващ терена и навичките на животните, може при често ловуване да убие голяма част от козите в района, а останалите, ще го напуснат поради честото безпокойство.

Въпреки забраните за лов в националните паркове, браконьерство съществува. Според Михайлов (1999), браконьерство е установено в почти всички находища на дивата коза в НП Рила през цялата година, дори на териториите на четирите резервата, където дивата коза се среща постоянно или временно. Незаконно се преследват и отстрелват диви кози, както от законни ловци, така и от хора работещи на територията на парка със законно и незаконно притежавано оръжие. Браконьерството не само, че не позволява увеличение на числеността, но влошава и структурата на популацията, разстройва стадата и прогонва козите от местата за зимуване и раждане на малките. Фрапиращи са случаите на ловуване от страна на хиждари и служители в областта на туризма, спорта и охраната, работещи на яз. Бели Искър, Трещеник, Паничище, Боровец, спортната база Белмекен и др., даже с автоматично оръжие. Проучванията показват, че установените загуби и намаляване на числеността се дължат на незаконно ловуване. Това е констатирано от проведените теренни наблюдения и събраните анкетни данни в периода 1997 – 1998 год. През септември, октомври и началото на ноември, когато са извършени 30-те човекодни наблюдения в алпийската зона, в местообитанията на козите са констатирани (чути) над 20 отделни изстрела от ловно и бойно оръжие. Ако се допусне, че всеки втори изстрел е точен това означава убити или наранени над 10 диви кози на една неголяма по площ територия.

В последните години работата на служителите на националните паркове, засилените мерки по охрана на територията, наложените санкции на заловените нарушители и по-ниската успеваемост на браконьерите, заради по-ниската плътност на козите в достъпните места, намали степента на браконьерство в сравнение с периода 1989 – 1998 г.

Политическата нестабилност в страната, незаинтересоваността или невъзможността да се стопанисва вида доведоха до увеличаване на незаконното ловуване и често безпокоене. В резултат на това плътността на дивата коза намаля в много от местообитанията, а някои остават необитаеми, включително и в защитените територии. Това води до по-голяма фрагментация на популациите, по-високата степен на близко родствено кръстосване и следователно по-ниска жизненост на индивидите и по-уязвима популация от болести, епидемии, природни бедствия, хищничество и т.н.

Браконьерства се заради месо, трофей, незаконен ловен туризъм и т.н. По тази причини незаконно ловуващите ще бъдат разделени на следните групи:

2.2.1.1. Редовни ловци по време на редовен лов на други видове

В предоставените ловни райони, където се срещат диви кози и в райони, граничещи с ДД станции, често кози се отстрелват незаконно по време на лов на други видове (дива свиня или хищници). Например в ДДС “Извора” близо до границата с предоставените ловни райони в пет отстреляни по линията на ОЛТ диви кози са намерени сачми от гладкоцевна ловна пушка (с гладкоцевни пушки не се ловува на територията на ДДС “Извора”). Подобни са проблемите в ДДС “Чепино” и в други ДД Станции. В ДЛ Смолян на 26.11.2005 г. по време на гонка за дива свиня, бе отстреляна незаконно и мъжка дива коза. В неофициални разговори в Родопите и

около НП повечето ловци потвърждават, че по време на лов на други видове се ловуват незаконно и диви кози. Нашите проучвания показват, че тази практика съществува и около Националните паркове.

Значимост: значителна, повсеместно

2.2.1.2. Местно население

Местните хора най-добре познават навичите на животните, района и системата за охрана на района. Има случай на браконьерство на дива коза както от редовни ловци, така и местни жители, които не са ловци. Вторите ловуват с незаконно оръжие и/или примки.

Известен е случай на годишен отстрел на около 30 кози от двама местни жители – потвърден от независим източник от с. Костенец. Установени са случаи на незаконно ловуване на дива коза с кучета – гончета в района на Централното Рилско било в м. Гроход – вр. Стражник на границата на ГС Боровец и ГС Якоруда (потвърдени от инж. Джамбазки от ГС Белица). Безспорно е, че незаконно ловуване правят и законни ловци (Михайлов, 1999).

Значимост: значителна, повсеместно

2.2.1.3. Ведомствени служители и хижари

Анкетните данни на горски служители и хижари (пожелали изрично анонимност) потвърждават предположенията за браконьерстване от охраната на язовир Белмекен. Друга категория незаконно ловуващи (най-често с незаконно оръжие), са хижарите и ведомствени служители – спортна база Белмекен, почивни станции и др., (Михайлов, 1999), като хижарят на х. Белмекен е предлагал за храна на туристи “специалитети” от дива коза. Подобна информация има и за другите национални паркове. Браконьерството е основната причина за значително намаляване на числеността и влошаване на половата и възрастова структура на дивата коза в НП-ве през последните 15 години (Михайлов, 1999).

Ведомствените служители, работещи в близост до местообитанията на дивата коза могат сравнително лесно и редовно да браконьерстват.

Значимост: значителна, повсеместно

2.2.1.4. Служебни лица и “бизнесмени от силови групировки”

Много са случаите когато държавни служители (МВР, МО и др.) и/или представители на “сенчестия бизнес”, ловуват незаконно на дива коза както по време на лов на други видове, така и организират групово ловуване или ловуват с водачи извън ловния сезон и в защитени територии. Освен прякото безконтролно избиване на диви кози и други редки ловни видове (мечка, глухар и т.н.) подобно поведение демотивира местните жители да стопанисват дивеча в предоставените им ловни райони, съобразно законова и нормативна база, ловоустройствените проекти и планове. Това увеличава браконьерството при местните жители и затруднява борбата с него. В малките населени места, където всички са познати, роднини и/или приятели е почти невъзможно да се състави наказателно постановление за незаконно ловуване на местен жител, при условие, че не е съставено такова на служебно лице или влиятелен бизнесмен. Това окуражава повече хора да ловуват незаконно и демотивира служителите на НУГ и МОСВ да изпълняват задълженията си.

Значимост: значителна, повсеместно

2.2.1.5. Незаконен ловен туризъм

Незаконен ловен туризъм се организира най-често в националните паркове. В повечето случаи водачите са местни жители, които водят приятели и/или държавни служители и влиятелни бизнесмени без заплащане, но има информация за организиране на лов срещу заплащане. Според месни жители около НП Рила лов на кози в парка може да се организира за около 300 лв. на коза и то само, ако лова е успешен. Незаконен лов в НП Рила беше рекламиран в интернет страница на сафари клуб (на английски език) на дъмпингови цени през 2003 (К. Вълчев, устно съобщение).

Не са редки и организираните набези на браконieri дори от София – служители на МВР и МО съпровождани от местни водачи – по анкети с ловци от с. Костенец, с. Радуил и с. Говедарци (също пожелали анонимност). Очевидно е, че основният фактор довел до намаляване на числеността на дивата коза и разстройване на структурата на популацията, както в НП “Рила”, така и в останалите два парка е стихийното незаконно ловуване през периода 1989 – 1998 г (Михайлов, 1999).

Значимост: значителна, локално

2.3. Прекратяване на стопанското ползване на вида.

Според промените в ЗБР лова на дива коза ще бъде забранен от датата на пълноправното членство на България в Европейския съюз. Пълна забрана на лова на диви кози би довела до загуба на интерес към вида от структурите на СЛРБ и НУГ, увеличаване на незаконното ловуване и влошаване на местообитанията, както и до загуба на интерес към бъдещи реинтродукции в подходящи местообитания. В националните паркове числеността на дивата коза намалява средно 2 пъти до края на 1990-те, за разлика от Родопите, където вида е по-уязвим, отколкото в НП-ве, но популацията е стабилна и през същия период се наблюдава увеличение на числеността и ареала.

Въпреки пълната забраната за лов на диви кози в Гърция, видът не е увеличил числеността и ареала си през последните 20 г. Няма причина да мислим, че в България би било различно. Напротив това би довело до намаляване на числеността и плътността на дивата коза в ДД станции и около тях и би имало много негативни последици върху дългосрочното оцеляване на подвита извън защитените територии.

Значимост: значително, повсеместно

2.4. Безпокоене на вида

Някои човешки дейности, без да унищожават пряко местообитанията или самите видове въздействат отрицателно върху дивата коза като я изтласкват от местообитанията ѝ. Такива са: туристическа свръхактивност, прокарването на пътища, горска сеч и др.

Според Knaus and Schroeder (1975), ако не са преследвани, дивите кози свикват със шумни места и ги смятат за безопасни.

Популяризиращата се практика на екстремни ски спускания може да има много неблагоприятни последици. Изискващото много сили бягство при дебела снежна покривка,

във време на отрицателен енергиен баланс на животното, може да доведе до смърт. Много скиори не знаят за тези последици.

Засиленият туристически поток в някои от местообитанията на дивите кози и присъствието на билкари и гъбари е другият фактор, влияещ косвено върху състоянието на популацията. Непрекъснатото безпокоене при зимуването, периода на раждане и дори през брачния период стресира дивата коза. Нарушава се както денонощният, така и сезонният ритъм на активност – хранене, почивка, мигриране. Въпреки добрите условия на местообитанията – хранителни и защитни, те често остават недостъпни и козата е принудена да прекарва повече време в райони с по-лоши условия.

Значимост: средно / потенциално

2.5. Болести и паразити свързани с животновъдството

В естествени условия паразитите имат нисък ефект върху популацията на гостоприемника им, но това не е така когато паразит “прескочи” от един гостоприемник на друг (Caughley & Sinclair, 1994). Тогава най-често патогени се предават от домашни на диви животни, чрез тях се пренасят от един изолиран географски район в друг.

Най-честите случаи на епизодии по дивата коза в Европа са причинени от т.н. пневмония комплекс (dictyocauliasis, pasteurellosis), краста (*Sarcoptes rupicaprae*) и конюнктивити (най-често *Mycoplasma conjunctivae*), (Giacometti et al, 1997). Открити бяха 4 случая на положителни проби за Q-треска, която се предава от домашни животни. Конюнктивит и краста се предават на кози от домашни животни (Festa-Bianchet, 2002). Поради движението на дивите кози – сезонни придвижвания, при търсене на храна или по време на размножаване и др. заразите (например краста) могат да бъдат пренесени далеч от местата, където е контакта с заразените домашни животни. Най-често заразата се предава, когато мъжки се движат при различни групи женски през брачния период (Festa-Bianchet, 2002).

Известни проучвания върху ендопаразитофауната при дивата коза у нас има Тюфекчиев (1978), при което е установено наличие на трихостронгилиди от родовете *Ostertagia* и *Nematodirus* при различна степен на инвазия, протостронгилиди от родовете *Protostrongilus* и *Cistocalus*, паразита *Trihocefalus ovis*, тении и големия черндробен метил *Fasciola hepatica*. Дивата коза страда от много болести, срещащи се по домашните животни, като фасциолоза (метил), кучешка тения, бруцелоза, диктиокаулоза (влас).

Значимост: значителна / потенциална

2.6. Конкуренция с домашните животни

Като сериозна заплаха за Апенинската дива коза Lovari (1997) посочва конкуренцията за пасища с домашни животни и особено домашни кози.

Пашата е втори по важност фактор, променящ местообитанията на дивата коза. Прекомерната паша би могла да бъде фактор за намаляването на хранителната база, а присъствието на кучета и пастири, концентрира дивите кози в най-недостъпни и бедни на паша райони, а това води и до по-висок социален стрес. Затова ежегодно допустимия брой на пашуващите домашни животни се определя с изготвянето на Годишен план за паша и ползване на сено, съобразно Плана за управление на националните паркове и ЛУП. Анализът на данните показва, че на територията на НП Рила пашуват от 3 до 5 процента от реално допустимите числености, като намаляват с всяка изминала година. По същия начин в НП “Централен Балкан” през последните 40-50 години, поради социално - икономически причини, броят на пашуващите

животни във високопланинската безлесна зона драстично е намалял. Пашуващите домашни животни в настоящият момент не са конкурент на дивата коза в националните паркове.

За България тази заплаха съществува само в близост до населените места.

Значимост: незначителна / потенциална

2.7. Продължителна изолация и разкъсване на ареала

Продължителната изолация може да доведе до израждане и намаля устойчивостта (резистентността) към заболявания в резултат на засилен инбридинг. В следствие могат да бъдат регистрирани: отклонения от периодиката на сватбуването и раждането, включване на незрели екземпляри в сватбуванията, влошена полова и възрастова структура на запаса, отслабване жизнеността и репродуктивните способности на вида и т.н. Това при малки и изолирани популации може да доведе до изчезването им. Реално популациите от диви кози в Рила, Пирин, Централен Балкан и Западни Родопи не осъществяват връзка помежду си, т.е. няма естествени коридори. Тъй като до този момент не са извършвани никакви генетични изследвания на индивиди от отделните популации, които се срещат в България, не може да се определи нуждата от извършване на процедурата по “опресняване на кръвта”.

Освен изолацията между отделните популации, друг фактор, който може да окаже влияние е вътрешната разпокъсаност на популацията - наличие на отделни групи, които обитават отдалечени от основните ядра находища. Това вероятно затруднява прякото и свободно общуване между индивидите от отделните групи.

Основни фактори, които са причина за изолация и разкъсване на ареала са:

- Прокарването на ски писти и съоръжения, прекалената туристическа натовареност по основните туристически маршрути;
- Застрояванията и прокарването на пътища и засилената урбанизация в определени райони, строеж на хидровъзли и на мини ВЕЦ и пътища за тяхното обслужване. Построяването на инфраструктура и съоръжения води не само до загуба на подходящи местообитания и пряко безпокойство, но и улеснява достъпа и браконьерството;

Значимост: значителна / потенциална

2.8. Хибридизация с интродуцирана алпийска дива коза

През 1977 г. в ДЛС „Кормисош“ са внесени диви кози от Швейцария (Spiridonov and Genov, 1997; Бедров, 1999 и др.). Според Бедров (1999), са внесени 15 женски и 1 мъжка диви кози, а през 1978 са транспортирани 2 мъжки от Девин, но единия умира. Според Genov and Massei (1989), осем броя диви кози са внесени от Австрия, а по-късно са внесени 2 мъжки от Девинската популация. Според официално писмо до НУГ от РУГ Пловдив (Изх. № ЛР 03.15 от 20.01.2006), през 1978 г. от Швейцария са внесени 11 женски и 2 мъжки диви кози. Поради стерилност на интродуцираните (от Швейцария) мъжки диви кози са внесени 2 мъжки от развъдника в Девин и 1 от Рила (м. Съръ гьол). През 30-те години, диви кози са ловувани в м. “Червената стена” (сп. Ловец, 1936), а в писмо за “обособяване на нови горски резервати..... обект Карамуш, Лъки”, (Държ. архив Смолян, фонд 951, опис № 2, арх. ед. 62), се посочва, че района се обитава от диви кози. Според възрастни ловци и служители на НУГ от района преди

интродукцията през 1977 г., диви кози са се срещали само на “Червената стена” и около р. Сушица. Въпреки, че горе цитираните данни се различават е ясно, че освен интродуцираните диви кози от подвида *R. turiscarga turiscarga*, които са били с превес на женските, а мъжките се смятат за стерилни, в района все още са се срещали и индивиди с местен произход, макар и с ниска численост и вероятно с ниска хетерозиготност, а също така са вкарани и мъжки индивиди от балканския подвид. В резултат на това от двата подвида се създава хибридна и по-жизнена популация с по-висока хетерозиготност, която достига 230-250 индивида през 1994 г. (Бедров, Г. 1999). Контролна таксация от 13.12.2005 г. потвърди наличието на 220-300 диви кози в ДДС “Кормисош” и съседните територии, като козите през последните години заемат нови местообитания в ДДС-ция и в съседните лесничейства. Тази популация не може да се приеме за изолирана и обмен на индивиди (най-вероятно млади странстваци) със сигурност е осъществяван. В съседното на ДДС “Кормисош” ДЛ Хвойна, 20 диви кози са отчетени през 1966 (Държ. архив Смолян, фонд 854, опис № 2, арх. ед. 9). Находището в ДЛ Хвойна е на около 30 км западно от находището в Кормисош и приблизително на същото разстояние от Девинското находище, ако беше абсолютно изолирано вероятно нямаше да оцелее до сега, заради численост под биологическия минимум (инбридинг и др.).

Необходими са допълнителни проучвания да се разбере каква е степента на хибридизация с алпийския подвид на Лъкенската субпопулация и останалите родопски субпопулации. Двата подвида са разделени на базата на разлики в реда на зъбите на горната челюст и характеристики на рогата (Kruštufek et al., 1997). Изследванията трябва да включват краниометрични измервания и ДНК анализ.

Значимост: значително / локално

Природозащитен статус, предприети мерки за управление и опазване на вида и обитаваните от него места и местообитания.

1. *Законов статус.*

1.1. *Национално законодателство*

Според промените в Закона за биологичното разнообразие (*ДВ. Бр.88 от 4 Ноември 2005г.*) попада в Приложение № 2 и Приложение № 3 на ЗБР. Според Чл. 38. (1) За животинските видове от приложение № 3 се забраняват:

1. всички форми на умишлено улавяне или убиване на екземпляри с каквито и да е уреди, средства и методи;

2. преследване и обезпокояване, особено през периодите на размножаване, отглеждане на малките, презимуване и миграция;

5. вземане на намерени мъртви екземпляри;

6. притежаване, пренасяне, превозване, изнасяне зад граница, търговия и предлагане за продажба или размяна на взети от природата екземпляри;

7. препариране, притежаване, излагане на публични места, пренасяне, превозване, изнасяне зад граница, търговия и предлагане за продажба или размяна на препарирани екземпляри.

Според § 75 на Закона за биологично разнообразие “Забраните по чл. 38 за видовете Дива коза и Европейска дива котка влизат в сила от датата на влизането в сила на Договора за присъединяване на Република България към Европейския съюз”.

Видът е включен в Червената книга на България в категорията “застрашен”.

Според сега действащото законодателство дивата коза е ловен вид от Приложение 1 на Закон за лова и опазване на дивеча. Ловуването в националните паркове е забранено.

Според Чл. 74. на ППЗЛОД, ловуването на **дива коза**, алпийски кози, тибетски як и глухар се извършва по линия на организирания ловен туризъм или с научноизследователска цел с разрешение, издадено от началника на Националното управление по горите.

1.2. Международно законодателство

Балканската дива коза е включена в Приложение 2 на Европейската директива за опазване на местообитанията (Директива 92/43), която изисква строга защита на вида и обявяването на територии със специален режим на защита (мрежата Natura 2000), а също и в Приложение IV – растителни и животински видове от интерес за общността, които изискват строга защита.

Включена е в Приложение III на Бернската конвенция, ратифицирана от България и валидна от 1.05.1991 г.

2. Опазване и управление на популацията на вида у нас.

2.1. Институционални отговорности за опазване и управление на дивата коза в България.

2.1.1. Национални паркове и резервати

Независимо от обширните си територии, по отношение популациите на едри бозайници в националните паркове не съществуват условия за функциониране на напълно самостоятелни, естествени, самоподдържащи се системи. Сред тях е и дивата коза, чиито местообитания въпреки, че обхващат предимно територии от парковете на места те излизат извън тях.

Всички диви растителни и животински видове, срещащи се на териториите на националните паркове, са предмет на опазване, независимо дали са защитен вид или не. Сред тях е и дивата коза. Основно това се основава на охрана на вида. Парковете са разделени на определен брой паркови участъци, всеки от които от своя страна се разделя на определен брой охранителни участъци. Всеки охранителен участък се охранява от един служител паркова охрана и контрол. В националните паркове ловът е абсолютно забранен и всяка такава проява е браконьерска и в нарушение на Закона за защитените територии.

Един от основните методи, целящи опазването на дивата коза е популяризирането на вида сред местните общности. След създаването на паркова администрация започна по-целенасочена дейност за използване на парковете за образователни цели – както сред децата, така и сред по-широк кръг от населението. Винаги е имало учители-ентузиаста, които са водили деца в парка с цел природозащитно образование.

Във връзка с управлението на популацията на дивата коза от 1999 г. в НП “Централен Балкан”, а от 2001 и в НП “Пирин” се организират и провеждат ежегодни таксации – пролетна и есенна. В НП “Рила” от 2000 г. се организират и провеждат ежегодни пролетни, а от 2002 г. и есенни таксации. Парковите служители извършват няколкодневни едновременни наблюдения във всички известни местообитания на вида. В резултат на извършвания мониторинг ДНП разполага с база данни относно численост, полова и възрастова структура.

През 2001 г. е разработен План за действие за опазване и възстановяване на дивата коза в района на Национален парк “Централен Балкан” (Гънчев, 2001), чиято цел е да се направи

обхватен анализ на причините за ниската численост на запаса от дива коза в парка, както и да се набележат основните параметри и мероприятия за нейното бъдещо стопанисване, охрана и възпроизводство. Плана включва методика за таксирание на запасите, която ползват и НП “Рила” и НП “Пирин”. С него са набелязани конкретни мерки за снижаване негативните фактори и подобряване условията за съществуване на дивата коза в НП “Централен Балкан”. На същия принцип е разработена методика и за НП “Пирин”. За подпомагане състоянието на козата, Дирекциите на парковете извършват поддържащи дейности – осигурява се каменна сол в местообитанията на вида. Освен за осигуряване нуждата им от минерали в организма, тази дейност се извършва с цел дивите кози да се задържат максимално в териториите на парковете, където достъпът на браконьерите е по-труден.

Основната информация, която се подава за обработка в Дирекциите на парковете се събира от служителите паркова охрана и контрол (парковите рейнджъри). Тя съдържа брой наблюдавани животни, възраст, пол и място на наблюдение. Не винаги, обаче е възможно да се определи възрастта и пола на животното. Основна причина за това често пъти е далечното разстояние и недобрата техника с която разполагат служителите за водене на наблюдения. Парковите дирекции разполагат с различен брой експерти биоразнообразие, които обработват първоначално подадената до тях информация. Събраните и обработени данни могат да дадат информация на ниво брой, състояние и структура на популацията. За по-специфична информация като биология на вида, определяне на подвидови принадлежности, генофонд и наличие на инбридинг, заболявания и израждане на популацията е необходимо възлагане на дейности от този род на външни тесни специалисти.

2.1.2. Структури на НУГ.

Извън НП дивата коза се стопанисва от структурите на НУГ (ДДС и ДЛ). В ДДС според лесоустройствените и ловоустройствени проекти се подготвят дивечови котли, листник за зимата и солища. Има добре работеща охрана. Ползването се осъществява според ловоустройствени проекти и планове за ползване по линията на ОЛГ.

Диви кози се срещат в следните държавни дивечовъдни станции и държавни лесничейства:

- РУГ Смолян - ДДС “Извора”, ДЛ “Мугла” и ДЛ “Смолян”, ДЛ “Девин”, ДЛ “Борино”, ДЛ “Триград”, ДЛ “Широка Лъка”, ДЛ “Михалково”, ДЛ “Хвойна”, ДЛ “Славейно”*;
- РУГ Пазарджик - ДДС “Борово”, ДДС “Родопи”, ДДС “Широка поляна” и ДДС “Чепино”, ДДС “Ракитово”;
- РУГ Пловдив - ДДС “Кормисош”, ДЛ “Кричим”, ДЛ “Асеновград”*; по-голяма част от териториите на ДЛ “Асеновград” и ДЛ “Славейно”, обитавани от диви кози са отдадени на ДДС “Кормисош” – гр. Лъки.
- РУГ София – ПП Витоша, ДЛ Костенец.
- РУГ Кюстендил – ДДС “Витошко-Студена” (ПП Витоша), ПП Рилски манастир.

2.1.3. Ловно рибарски дружества

Извън ДДС козите местообитания попадат в държавните и предоставените ловни райони, където интензивността на мероприятията е по-ниска и като цяло нивото на браконьерство и безпокойство по-високо.

Част от популациите попадат на територията на ловно рибарските дружества. ЛРД “Сокол” Смолян изключва през 2001 г. 440 ха от ловната си територията като развъдник за диви кози.

2.2. Опазване на места и местообитания.

Три от четирите български субпопулации кози се опазват в Националните паркове Централен Балкан, Рила и Пирин и включените в тях резервати. За опазване на отделни

находища на родопската субпопулация резерватите Купена, Дупката и защитените местности “Караджов камък” и Струилийца.

България още няма обявени защитени зони от Европейската мрежа Натура 2000. Популациите в Централен Балкан, Рила, Пирин и Витоша, попадат в териториите на предложените едноименни защитени зони. По голяма-част от находищата на диви кози в Родопите попадат в потенциални Натура 2000 места.

3. *Режим на ползване на дивата коза.*

По-голяма част от местообитанията на дивата коза у нас попадат в Националните паркове Рила, Пирин и Централен Балкан, където ловът е забранен.

Извън защитените територии дивата коза се стопанисва, според 10 годишни ловоустройствени проекти. Проекта включва определяне на дивечо-пригодната площ на вида и бонитиране на местообитанията. След бонитирането се определя допустимия запас за съответното местообитание, изготвят се таблици за перспективното развитие на дивеча до достигането на желаната полова и възрастова структура. При достигане на допустимия запас се определя ползването, като се имат предвид зимните естествените загуби и загуби от браконьерство.

С промените в ЗБР дивата коза ще стане защитен вид от датата на влизането в сила на Договора за присъединяване на Република България към Европейския съюз. Според сега действащото законодателство дивата коза е ловен вид от Приложение 1 на Закон за лова и опазване на дивеча (ДВ). Според Чл. 74. на ППЗЛОД ловуването на дива коза се извършва по линия на организирания ловен туризъм или с научноизследователска цел с разрешение, издадено от началника на Националното управление по горите.

4. *Реинтродукции на Витоша*

В миналото дивата коза се е срещала на Витоша. Не е ясно кога точно вида е изчезнал от планината, но през последните стотина години са наблюдавани много рядко само единични индивиди най-вероятно, идващи от Рила. Намалването на дивеча и домашните животни на Витоша през последните петнадесет години води до влошаване на състоянието на пасищата и много от подходящите местообитания за едър дивеч остават неизползваеми.

По тези причини през 2002 г., ДДС “Витошко-Студена”, ДПП Витоша и СДП БАЛКАНИ, започнаха проект за възстановяване на балканската дива коза на Витоша.

През 2002, след като беше изградено размножително заграждение с площ 300 дка, започна улова и пренасянето на диви кози от Родопите. За улова бяха използвани различни методи – пушка за упояване, мрежи и др. Улавянето на живи диви кози е доста труден процес. Само за 2005 за 114 теренни дни (ангажирани поне 2 души) бяха уловени 10 диви кози, от които 4 транспортирани на Витоша. Общо досега на Витоша са докарани 16 диви кози, установено е раждането на 12 ярета.

5. *Значението на дивата коза като обект за екотуризъм.*

Приемането на НП “Централен Балкан” и НП “Рила” в системата на PAN Parks постави началото на развитието на един нов туризъм, така наречения екотуризъм. Този вид туризъм има за задача основно да ангажира местните общности около парковете с опазване на биоразнообразието, провеждане на екоучилища и привличане на туристите с представяне на местни занаяти, традиции, обичаи и не на последно място местни видове диви животни и растения. Като начало за пряк досег с дивата природа започна изграждането на специализирани маршрути – екопътеки, чиято цел е да покаже богатството на видове, сред които и дивата коза.

Такава е например откритата през 2005 г. екопътека “Бели Искър” в НП “Рила”, от която се наблюдават местообитанията на дивата коза, както и много често и отделни индивиди и групи от по 3-4 животни. Видът привлича предимно туристи, занимаващи се с наблюдения и фотографирание на диви животни, както и много чужденци. Може да се каже, че като туристически обект за наблюдение, дивата коза е един от основните видове, обитаващи националните паркове.

6. Ролята на досегашното стопанско ползване като фактор за опазване на вида.

Родопската субпопулация обитава почти само териториите на ДДС и ловно рибарски дружества. Тази популация е много по-уязвима от популациите в Националните паркове поради наличието на множество населени места, пътна мрежа и фрагментираността на отделните находища. Въпреки това числеността на дивата коза в Родопите през последните 15 години е стабилна и дори се увеличава. Проведените контролни таксации през декември 2005 г., показват, че въпреки ползването в ДДС-ции запаса е 10-15/100 ха и е най-високата плътност в страната. Регламентираното ловуване се компенсира с мерките срещу браконьерство, опазването и подобряването на местообитанията и сравнително високия размножителен потенциал и не оказва негативно влияние върху популациите. При липса на ползване и при увеличена плътност намалява прираста (виж т. 2.2) и се увеличават загубите. При планирано ползване, което следва естественото развитие на популацията и предварително изваждане на индивиди, които в недалечно бъдеще биха загинали не се наблюдава трайно негативно въздействие върху популацията. Факт дори и в страните от западна Европа е, че при липса на ползване се увеличава многократно браконьерството. При незаконният лов няма информация броя, пола и възрастта на отстреляните индивиди, както и за времето на ловуването, което може да има крайно негативни въздействия върху вида.

Балканската дива коза е желан ловен обект (обикновено търсенето превишава предлагането) със сравнително висока цена и от особена важност за ДДС-ции, където се среща. Ловците, ловуващи на дива коза, ловуват и други видове (сърна, дива свиня) а като се прибавят и услугите, приходите от лова на кози са около половината от приходите от ловците, избрали ДДС-я основно заради лова на кози. Всичко това мотивира местните структури разумно да управляват популацията и местообитанията.

Диви кози се ловуват на територията на ловни дружества при достигнат допустим запас. ЛРД “Сокол” Смолян изключва през 2001, от територията си за лов на дива свиня 440 ха за развъдник на диви кози. Достигнат е допустимия запас и годишно се ловуват законно 2-3 диви кози. Въпреки приходите и законния отстрел, на кози се браконьерства по време на лов на дива свиня (виж. т. 3.2), но наличието на плътност близка до допустимия запас показва, че браконьерството тук не е лимитиращ фактор.

Пълна забрана на лова на диви кози (както се предвижда, според последните промени в ЗБР и директива 92/43 ЕЕС) би довела до загуба на интерес към вида и увеличаване на незаконното ловуване и влошаване на местообитанията. Въпреки пълната забраната за лов на диви кози в Гърция, видът не е увеличил числеността и ареала си през последните 20 г. Няма причина да мислим, че в България би било различно, напротив това би довело до намаляване на числеността и плътността на дивата коза в ДДС-ции и около тях и би имало много негативни последици върху дългосрочното оцеляване на подвида у нас.

Цели и дейности на плана за действие за дивата коза

1. Цели.

1.1. Главна цел.

Възстановяване и опазване популацията на балканската дива коза и местообитания ѝ в България.

1.2. Второстепенни цели:

- Значително да се намали браконьерството на вида.
- Да се осигури устойчиво ползване и управление на вида.
- Да се осигури опазването и законовата защита на ключовите места и местообитания на вида.
- Да се създаде качествена основа на база данни и ГИС модел, за интегриран анализ и вземане на управленски решения за опазване популациите на вида и ключовите му места и местообитания.
- Да се интегрират целите на настоящия план в национални и регионални секторни стратегии, планове, програми, проекти и политики за територии, където се срещат диви кози и такива за опазване на биологичното разнообразие.
- Да се координира работата и обменя информация между заинтересованите институции и организации на национално и международно ниво за ефективно опазване на балканската дива коза;
- Да се оптимизира ефекта при планиране и прилагане на мерки за опазване и устойчиво управление на вида на база научно достоверни данни.
- Да се запази генетичната чистота на местния подвид и да се осигури ефективен генетичен обмен между популациите му.
- Да се повиши осведомеността и природозащитната култура на различните целеви групи относно биологията, екологията разпространението, природозащитния статус и значението на вида и да се изостри чувствителността на обществото към проблемите свързани с опазването му.

Необходими дейности за опазване на вида и неговите места и местообитания

1. Законодателни:

1.1 Законово урегулиране на квоти за отстрел и притежание на трофеи от дива коза, извън защитените територии.

Да се позволи ползване по реда на изключенията при растящи или достигнали оптимален запас популации, където ползването да се осъществява на квотен принцип на база планове и програми съобразени с IUCN guidelines (Caprine working group) и при достигната оптимална плътност и потвърдена с контролни таксации от независим преброители.

В ЗЛОД балканската дивата коза (*R .r. balkanica*) да остане като ловен вид под черта по реда на изключенията на ЗБР и в ППЗЛОД да бъде детайлизирано на какви кози кога се ловува.

Да бъде разрешено притежаването на законно отстреляни трофеи.

Цел: Да се осигури силна подкрепа и ангажиране на ловната общност за опазване на вида.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Успешно приложен квотен механизъм за устойчиво ползване, водещ до увеличаване на числеността на дивата коза в България. Достигната е оптимална плътност в местообитанията извън ЗТ, реализиран редовен мониторинг на вида, разработени и приложени годишни планове и доклади за ползването.

1.2 Забрана за внос на живи диви кози по реда на чл. 67, ал. 4 от ЗБР.

Цел: Да се предотврати генетично замърсяване с други подвидове.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Издадена заповед на МЗГ и МОСВ за забрана на внос на живи диви кози.

1.3 Изменение и допълнение на ЗЛОД за регламентиране отговорностите на ловните дружества и дружини, на територията, на които се срещат диви кози.

Предвиждане на санкции, включително и отнемане на предоставените ловни територии (или части от тях) и правото на лов на дружините, при констатиране на нарушения по време на групов лов или неизпълнение на настоящия план и свързаните с него нормативни документи и ловоустройствени проекти.

Цел: Да се прекрати незаконния лов на дива коза по време на лов на други видове.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: ЗЛОД е адекватно променен

1.4 Включване в ЗЛОД, ППЗЛОД и наредба за ловоустройство на забрана за изграждане на биотехнически съоръжения за дива свиня (калища, подхранване) в радиус от 500 м около ключовите местообитания за дива коза, тъй като при изкуствено увеличаване на плътността на дивата свиня (калища, подхранване), вида безпокои дивите кози и влошава местообитанията им.

Цел: Да се ограничи безпокойството на вида при изграждане и използване на ловностопански, биотехнически съоръжения в и около ключови местообитания.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Промяна на нормативната база.

1.5 Включване в ЗЛОД, ППЗЛОД и наредба за ловоустройство на забрана на лова с гонки в ключовите за дивата коза местообитания и 500 метровата ивица около тях.

Цел: Да се ограничи безпокойството и непреднамереното унищожаване на вида по време на лов с гонки.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Адекватна промяна на нормативната база.

1.6 Включване на текст в ЗЛОД и ЗЗТ за ограничаване ловуването до 300 м. извън границата на националните паркове и резервати.

Цел: Да се сведе до минимум безпокойството и браконьерския отстрел на вида в рамките на националните паркове и да се намалят конфликтите между структурите на МОСВ, НУГ и СЛРБ отговорни за стопанисването на граничните територии.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Включени текстове в ЗЛОД забраняващи лова до 300 м. извън границата на националните паркове и резервати.

2. Политики:

2.1. Националният план за действие за дивата коза да бъде интегриран адекватно в Националния план за опазване на биологичното разнообразие.

Цел: Включване на дейностите на плана в политическите приоритети на НСЗП и осигуряване на адекватно финансиране на настоящия план.

Важност: Значителна.

Спешност: Средно срочна.

Индикатори за успех: Приоритетни дейности от настоящия план са интегрирани в Националния план за опазване на биологичното разнообразие и адекватно финансирани.

2.2. Създаване на междуетатна работна група със заповед на Министрите на МОСВ и Началника на НУГ с представители на НУГ, МОСВ, ЛС при НУГ, БАН и НПО за мониторинг изпълнението на плана, планиране и одобряване на годишните квоти за отстрел, приемане на годишните отчети и изготвяне на годишни програми на базата на настоящия план за действие, включващи:

- Планиране на годишни мониторингови дейности, свързани с определяне и отчитане на основните популационни показатели;
- Планиране на годишните дейности за опазване и възстановяване на местообитанията;
- Годишни дейности свързани с ползването на вида;
- Годишни дейности свързани с реинтродукция на вида;
- Дейности свързани със запазване на генетичната чистота на балканския подвид;
- Срокове и отговорни институции за изготвяне изпълнение на годишния план;
- Срокове и отговорни институции за отчет за изпълнението на годишния план;
- Други приоритетни дейности

Годишните програми трябва да гарантират изпълнението на настоящия план.

Цел: Да се прилагат координирано общоприетите дейности между различните институции.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Организиран и проведен минимум 2 работни срещи на междуетатната група в рамките на които са: разработени и одобрени годишните планове; планирани и одобрени годишните квоти за отстрел; разгледани и одобрени годишните отчети.

2.3. Интегриране на мерки за намаляване на незаконния лов на дива коза в цялостната стратегия и годишните планове за контролни дейности на РУГ и НП.

Цел: Да се осигури максимално ефективен теренен контрол и превенция срещу незаконния лов на диви кози.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Включени конкретни мерки за контрол и превенция срещу браконьерството в стратегиите и годишните планове на НП и НУГ.

2.4. Провеждане на семинари в рисковите райони с представители на ДЛ, ДДС, НП, ПП, СЛРБ, РИОСВ, МВР и прокуратурата.

Цел: Да се обучат служители и съгласуват мерките срещу незаконният лов на диви кози.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Проведени минимум пет семинара годишно в рискови райони и обучени служители.

2.5. Включване на спешни и приоритетни мерки за опазване на дивата коза в годишните планове на НП Рила, Пирин и Централен Балкан, ПП Витоша, Българка и Рилски манастир, РИОСВ Смолян, Пловдив, Пазарджик и др.

Цел: Да се интегрират целите на настоящия план в плановете за управление на защитени територии, където се срещат диви кози.

Важност: Значителна.

Спешност: Средносрочна (постоянна).

Индикатори за успех: Всички годишни планове за дейности на защитени територии включват адекватни мерки за опазване на дивата коза предвидени в настоящия план.

2.6. Интегриране на настоящия план за действие в лово и лесоустройствените проекти и програми, както и на годишните планове в плановете за ползване.

При наличие на ползване да се планира на ниво популации или субпопулации след което да се разпредели по отделните ловно стопански единици (ДДС, Дружини и др.).

Цел: Да се съгласуват целите и дейностите на настоящия план с тези заложи в лесо и ловоустройствените проекти.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Лово и лесоустройствените проекти на местно ниво, включват приоритетни мерки за опазване на дивата коза предвидени в настоящия план

2.7. Да се актуализират регионалните планове за действие за териториите на трите национални парка и да създаде такъв за Родопите на ниво популации.

Цел: Да се анализират специфичните условия и проблеми и да се предложат конкретни мерки.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Разработени регионални планове.

3. Пречи мерки за защита на места и местообитания.

3.1. Обявяване на приоритетни местообитания на дивата коза като Натура 2000 места.

Цел: Да се осигури опазването на ключовите местообитания на вида.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Минимум 80% от местообитанията на вида са включени в защитени зони на Натура 2000.

3.2. Обявяване на биокоридори между ключови популации. Витоша – Рила – Пирин, Рила – Родопите, както и отдалечените находища в Родопите и Стара планина.

Цел: Да се осигури генетичния обмен между популациите.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Обявени и включени в мрежата НАТУРА 2000 биокоридори между отделните находища на вида.

3.3. Обявяване на приоритетни места и местообитания на дивата коза като защитени територии по смисъла на ЗЗТ. Да се изгради мрежа от защитени територии по северната граница на Гръцкия природен парк Родопи, чиято основна цел да бъде осигуряване опазване на трансграничната популация на диви кози и осигуряване на три коридора през общини Рудозем, Смолян и Девин (ЗМ Циганско Градище, ЗМ Герзовица и ПЗ Кози скали).

Цел: Да се съхранят ключовите погранични територии на вида.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Обявени минимум 50% от ключовите територии на вида за ЗТ

4. Пречи мерки за опазване на вида.

4.1. Организиране и провеждане на задължителен брой проверки на ловни дружини, ловуващи в (или в близост до) местообитания на диви кози от органите на НУГ, МВР и РИОСВ.

Цел: Да се прекрати незаконния лов на дива коза по време на ловуване на други видове дивеч.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Реализирани определен брой изненадващи проверки. Заловени и санкционирани нарушители.

4.2. Засилени охранителни мерки в ключовите местообитания.

Цел: Да се повиши превенцията и ограничи максимално браконьерството.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Интензивността на проверките в териториите с лесен достъп и през месеците октомври и ноември е повишена с 50%. Брой заловени нарушители и предотвратени опити за браконьерство.

4.3. При доказано генетично повлияване от алпийска дива коза на субпопулацията от Кормисош да се разработи програма за засилен отстрел на мъжки от тази субпопулация и разселване на мъжки от местната популация с оглед постепенно генетично поглъщане на алпийските гени.

Цел: Опазване генетичната чистота на вида.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Разработена и приложена програма, която да осигури възстановяване на оригиналния генотип в дългосрочен период.

4.4. Изготвяне и подържане на национална база данни за организиране и провеждане на незаконен лов, както и търговия с незаконно придобити трофеи.

Необходимо е базата да съдържа информация за разкритите и предотвратени опити за браконьерство, търговия с незаконно добити трофеи или излагане на такива на обществени места, проведените следствени и наказателни дела, лична информация за браконьерите и т.н.

Цел: Да се установят организирани канали за организиран нелегален ловен туризъм и неблагоприятни за вида популярни браконьерски практики.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Изготвена, периодично обновявана и анализирана база данни. Оказана помощ на следствени и съдебни органи за доказване на рецидиви, в резултат от анализа на базата данни.

4.5. Разработване и прилагане на ефективна система за (финансово) стимулиране на контролните органи или местни жители, които участват в залавянето на браконieri или подават информация за тях.

Необходим е бюджет от 50 000 лева на година за награди от 1000 за съставено акт и 500 лв. за информатор.

Цел: Да се стимулира повишаването на контрола и превенцията върху незаконния отстрел на местно ниво.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Нараснал процент на заловени браконieri от контролните органи и в резултат на подадени сигнали от местни жители.

4.6. Организиране на редовни съвместни проверки на МОСВ, НУГ, МВР и прокуратура за незаконни трофеи на диви кози и други ловни и защитени видове по обществени заведения и частни домове.

Цел: Да се намали браконьерския отстрел с цел продажба на трофеи.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Липса на изложени препарати в обществени заведения.

4.7. Отклоняване на маркирани/туристически пътеки и забрана на горскостопански мероприятия в ключовите места и местообитания и в непосредствена близост до тях през размножителния период на вида (април, май, юни).

Важните места за размножаване заемат малка площ от територията на ДЛ (ДДС) и включват скалисти терени с голям наклон и нисък запас на дървесина. В същото време често безпокойство през този период води до висока смъртност на приплодите.

Цел: Да се намалят загубите от безпокойство през размножителния период.

Важност: Средна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Временно прекратен достъп до ключови места и маркирани/туристически пътеки в защитените територии през размножителния период (април – юни). Въведена забрана за горскостопански дейности в ключовите за

размножаване места на вида през този период. Предвидените ограничения и забрани са включвани в ЛУП по места.

4.8. Намаляване числеността на подивели кучета в ключовите местообитания на вида.

Цел: Да се елиминира влиянието на подивели и пастирски кучета особено в ключовите за вида места и местообитания разположени в близост до хижи, населени места и сметища.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Липса на подивели кучета, а пастирските с поставени спъвалки.

4.9. Ограничаване пашата на домашни животни в “ключовите местообитания”.

Цел: Да се ограничи конкуренцията при висока концентрация на домашни животни (кози) и превенция на пренасяне на заразни болести от домашните животни.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Регламентирана забрана за паша в ключови местообитания и планове за допустим домашни животни брой/ха в останалите местообитания.

4.10. Реинтродукция на вида в подходящи местообитания в Западна и Източна Стара планина, Природен парк Врачански Балкан, подходящи, но незаети местообитания в Родопите и др.

Цел: Възстановяване на вида в миналите му местообитания и постигане на оптимална плътност за страната.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Минимум една успешна реинтродукция до 2012.

4.11. Внасяне на диви кози в малки и изолирани популации при констатиран инбридинг.

Цел: Да се предотврати инбридинга в рамките на малки и изолирани популации.

Важност: Неизвестна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Установени популации, за които опасността от инбридинг е значителна и внесени оптимален брой индивиди за обогатяване на генотипа им и свързване на изолираните популации.

5. Мониторинг и научни изследвания

5.1. Изготвяне и прилагане на единна методика за мониторинг на дивата коза и включването и в НСМБРБ.

Нуждата от подобна методика е породена от използването на различни методи за таксация в различни структури. По-важно е да се определи не точния брой на животните, а динамиката на популацията. За определяне на динамиката е най-добре да се използва единна методика, за да могат данните от различните места и през различните години да са сравними. На местата, където се разрешава квота за отстрел, таксации да се извършват от независими преброители и да се реализират минимум един път на 4 години, като се таксира цялата популация.

Цел: Да се определят популационните параметри и бонитиране на местообитанията на дивата коза по единна методика и критерии..

Важност: Висока

Спешност: Постоянна

Индикатор за успеха на мярката: Създадена и ефективно прилагана методика, включена в НСМБРБ. Изготвена и периодически обновявана национална база данни, включваща резултатите от мониторинга.

5.2. Провеждане на контролни таксации по утвърдената методика и с независими преброители, на всеки 3 години, както и при съмнения за некоректни данни при планиране на ползването.

Цел: Да се ревизират получените данни от годишните таксации и ефективно планиране годишната квота за отстрел.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Организиран и проведен по приетата методика и съгласно планираните срокове контролни таксации. Изготвени протоколи и доклади с конкретни препоръки по таксациите.

5.3. Обучение на доброволци за провеждане на контролни таксации.

Цел: Да се осигури координация и повиши прецизността на контролните таксации на вида.

Важност: Средна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Обучени минимум 15 доброволци годишно.

5.4. Подготовка и създаване на ГИС модел на обитаваните и потенциални местообитания на диви кози в България и национална база данни за дивата коза, включваща численост, разпространение, плътност, изследвания за здравния и генетичен статус.

Цел: Да се създаде широка основа за определяне на потенциалните местообитания на вида и интегриран анализ и вземане на управленски решения за поддържане на оптимално състояние на популационните параметри и здравния статус на вида. Формуляр за всеки отстрелян индивид и проби за ДНК анализ и ветеринарно медицински изследвания.

Важност: Средна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Разработен, тестван и доказано действащ модел. Създадена и периодически допълвана ГИС база данни до 31.12.2007 г. Получени формуляри и проби от всички отстреляни диви кози. Създадена база данни.

5.5. Определяне на степента на хибридизация чрез краниометрични изследвания и ДНК анализ на субпопулацията в района на ДДС "Кормисош".

Цел: Да се определи степента на хибридизация на вида на.

Важност: Значителна.

Спешност: Краткосрочна

Индикатори за успех: Реализирано проучване върху степента на хибридизация.

5.6. Проучване наличието и степента на инбридинг в рамките на малки и изолирани популации чрез ДНК анализ.

Цел: Да се оцени степента на инбридинга и повишаване на база научно достоверни методи.

Важност: Значителна.

Спешност: Краткосрочна.

Индикатори за успех: Реализирано проучване върху степента на инбридинга.

6. Международно сътрудничество

6.1. Обмен на информация и координиране на дейностите с международни организации и институции, работещи с дивата коза.

Цел: Да се обменя положителен опит за реализиране на мониторинга и прилагане на общи приоритети при управлението и опазването на популациите от дива коза.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Взето участие в поне 50% от всички значими срещите за дивата коза и планинските копитни (Caprinae) в международен мащаб. Осъществена активна международна кореспонденция и обмяна на информация.

6.2. Трансгранично сътрудничество за прилагане на съвместни дейности по опазване и управление на общи популации от дива коза. Разработване на съвместни програми за опазване на дивата коза в Родопите (между Природен парк Родопи в Гърция и РУГ и РИОСВ Смолян). Разработване на съвместни програми с Гърция, Македония и Сърбия за потенциални реинтродукции на Славянка, Беласица, Западна стара планина и др.

Цел: Да се опазят и управляват ефективно трансграничните популации от дива коза като общо богатство.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Реализирани съвместни дейности и проекти за опазване на балканската дива коза. Обявени минимум две трансгранични защитени територии за опазване на подвида.

7. Повишаване на осведомеността на различните целеви групи:

7.1. Разработване, отпечатване и разпространение на диплянки, плакати, стикери за дивата коза и научнопопулярни статии в специализирани издания за различните целеви групи.

Цел: Да се повиши осведомеността и природозащитната култура на различните целеви групи.

Важност: Средна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Отпечатани и разпространени информационни материали минимум 3 плаката с общ тираж 7000 броя, минимум 3 стикера с общ тираж 10 000 броя. Публикувани минимум 3 научнопопулярни статии годишно в специализирани издания.

7.2. Изготвяне и подържане на интернет страница за балканската дива коза, съдържаща богата информационно-образователна база от данни.

Цел: Да се повиши осведомеността и природозащитната култура на широката общественост в глобален аспект;

Важност: Средна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Изготвена и периодично обновявана с нова информация интернет страница.

7.3. Организиране и провеждане на кампании за разясняване забраните за лов и носене на оръжие в НП и защитени територии, както и в предоставените ловни територии извън ловния сезон. Изготвяне и поставяне на информационни табла на входовете на Националните паркове и в рамките на важните за вида местообитания с кратки текстове за природозащитния статус на вида и телефон за подаване на сигнали при забелязани нарушения.

Цел: Да се повиши превенцията и контрола върху незаконните посегателства срещу вида и осведомеността на местните общности и туристи за природозащитния статус и значението на вида;

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Проведена минимум една кампания годишно в рамките на НП и ЗТ. Поставени информационни табла в ключовите за вида местообитания в цялата страна.

7.4. Информационна кампания за рекламиране на зеления телефон за забелязани браконieri от посетители в Националните паркове.

Цел: Да се повиши превенцията и контрола върху незаконните посегателства срещу вида.

Важност: Значителна.

Спешност: Постоянна.

Индикатори за успех: Издадени и разпространение информационни материали на ключови места. Брой подадени и обработени сигнали, довели до залавяне на нарушители. Доклад за ефективността на кампанията.

7.5. Изготвяне на печатно издание с настоящия план за действие.

Цел: Да се популяризира плана и повиши осведомеността на различните целеви групи.

Важност: Значителна.

Спешност: Краткосрочна.

Индикатори за успех: Издаден план за действие в тираж не по-малък от 1000 бр.

Режими и норми на защита и ползване

1. Режима на забрана на лова на дива коза;

Дивата коза е защитен вид по Закона за биологичното разнообразие. Включена е под черта в Закона за лова и опазване на дивеча и може да се ловува по реда на изключенията на ЗБР.

1.1 Ловната квота по ЗБР да се разрешава за популации, които са достигнали оптимален запас или имат минимум 10% годишен прираст. Минималната популация за разрешаване на ползване в даден ловностопански район е 30 животни. Съотношението при ползване е ♀:♂ 1:1, 5-8% от оценката за популацията не повече от 30 % от отстреляните ♂ са трофейно зрели.

1.2 Трофейния лов на зрели мъжки преди и в началото на брачния период (октомври-ноември) води до невъзможност елитни индивиди да участват в размножаването. Поради тяхната липса не всички женски са оплодени и по-млади мъжки са допуснати до сватбуването. Младите мъжки след интензивно сватбуване отслабват и смъртността през зимата при тях става много по-висока от нормалната. Това води до разстроена полова структура с превес на

женските и намален прираст. В същото време планираните за отстрел женски е по-добре да бъдат отстреляни преди брачния период. Поради това:

- Ловен сезон за трофейно зрели мъжки (над пет годишни): 1 февруари до 15 април
 - Ловен сезон за женски и мъжки на възраст под 4 години от 15 септември до 31 октомври
2. режима на хващане на живи индивиди с цел разселването им на други места – до 15% от популацията. Сезон за улов на живи диви кози с цел разселване 15 септември до 20 февруари. Разселените диви кози се маркират задължително с ушни марки и не подлежат на отстрел минимум 3 години;
 3. Профилактичен отстрел на болни индивиди – при наличие на такива индивиди се отстрелват приоритетно в годишната квота;;
 4. Селекционен отстрел на стари, изродени и ранени индивиди - при наличие на такива индивиди се отстрелват приоритетно в годишната квота;
 5. Средства използвани за отстрел на индивидите.
 - Диви кози се ловуват само в присъствието на квалифициран ловен водач, притежаващ удостоверение за подборно ловуване на дива коза и удостоверение за ловен водач;
 - Отстрелват се само индивиди посочени от ловния водач, разрешени за отстрел през съответния сезон (женски, млади или трофейно зрели мъжки);
 - За отстрел да се използва само нарезно оръжие с подходящ калибър R3 - Карабини с енергия на 100м $\geq 800J$ и куршум тегло ≥ 3.2 гр.

Наблюдение и контрол върху изпълнението и ефекта от осъществяваните дейности (Мониторинг и оценка на плана)

Мониторингът представлява процес на непрекъснато проследяване (събиране, обработване и оценка на подобрена информация за предвидените дейности) в хода на изпълнението на настоящия план. Оценка включва отчитане на степента, в която той е постигнал заложените цели (оценка на ефективността на плана).

Изпълняват се с цел определяне възможностите на плана да изпълни дейностите, да постигне планираните цели и да осигури желаното въздействие. Мониторингът и оценката помагат в процеса на вземане на решения за нуждата от колективни мерки, изменения и адаптиране или актуализиране на плана, промяна на основния подход на плана или дори неговото прекратяване. Необходими са за отчетността и за целите на координацията за изпълнение на плана в краткосрочен и дългосрочен план.

1. Системата за мониторинг на настоящия план е разработена на база:

1.1. Идентифициране на областите на наблюдение на резултатите и продуктите.

Областите на наблюдение в настоящия документ обхващат действията и аспектите, които са ключови за постигането на основната цел, подцелите и конкретните цели на дейностите.

1.2. Идентифициране на основни въпроси и критерии/променливи.

За всяка област на наблюдение са определени критерии/променливи за мониторинг. Този процес е улеснен чрез формулирането на основни въпроси, посочващи елементите с най-съществено значение за плана.

1.3. Определяне на индикатори и норми/стандарти.

Индикаторите в настоящия план са пряко наблюдаеми елементи, които спомагат за установяване на разликите в статуса на даден феномен, в качествено или количествено отношение, в рамките на определен период от време. Индикаторите измерват явленията, които са пряко или косвено свързани с областта на наблюдение и със съответния основен въпрос/критерий.

1.4. Критерии за оценка и подбор на показателите.

Използваните критерии за избор на индикатори са: надеждност, уместност, чувствителност и целесъобразност.

1.5. Честота на наблюденията.

Координацията при изпълнението на настоящия план е основен елемент за постигане на заложените цели. За нейното постигане е необходимо:

1.5.1. Да се проведе минимум две годишни срещи на работната група, изпълняваща дейностите по плана;

1.5.2. Да се изготвят и представят подробни годишни планове и годишни доклади (дейности и финанси) за прилагането на плана;

1.5.3. След приемането на плана на петата година от неговото изпълнение да се проведе цялостен анализ на степента на постигане на заложените цели и актуализиране на плана при необходимост.

Мониторингова рамка:

.....

БЮДЖЕТ

.....

ЛИТЕРАТУРА:

- Бедров, Г., 1999.
- Гънчев, Р. 2001. Разработване на план за действие за опазване и възстановяване на дивата коза в района на Национален парк "Централен балкан"
- Михайлов, Хр. 1999. Опит за установяване влиянието на хищниците и браконьерството върху копитните бозайници в НП Рила. Лесовъдска мисъл, 5, 2: 81-86
- Петков, С., 1898. Приказ N 13 от гр. Ловеч на 8 юли 1898 г. Ловец, 7: 18
- План за управление на НП "Рила"
- "GEF" Проект за опазване на биологичното разнообразие – Състояние на фауната на едрите бозайници в Националния парк "Рила"
- Тюфекчиев, А. 1978. Проучване върху дивата коза в района на Пирин планина, дисертация за получаване на научна степен, ВЛТИ, София
- Христович, К., 1939. Дива коза. Природа, 4:1-
- Adamakopolous T., Ch., Hablützel and V. Hatzirvassanis 1997. Greece Pp. 104 -108 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Alados, C. L. 1997. Spain, Pp. 125-130 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Aldon, S. D., Mitchell, B. & Stains, B. W., 1983. Fertility and body weight in female red deer: a Density-depent Relationship, *J Anim. Ecol.* 52, Pp. 969-80
- Bauer, J.J., 1985. Fecundity Patterns of Stable and Colonising Chamois Populations of New Zealand and Europe, Pp 154-165 in: Lovari, S. (ed.) THE BIOLOGY AND MANAGEMENT OF MOUNTAIN UNGULATES.
- Caughley, G. & A. R. E. Sinclair, 1994. Wildlife ecology and management, Blackwell Scientific Publications.
- Festa-Bianchet, Marko 2002. Landscape-Level Movements of Mountain Ungulates: Carrying Genes and Pathogens between Populations. Ecological and Earth Sciences in Mountain Areas.
- Genov, Peter and Giovanna Massei, 1989. The distribution and status of *Rupicapra rupicapra balcanica* (Bolkay, 1925) in Bulgaria. Abstract in *Proc. Conf. on Mountain Ungulates*. Camerino, Italy. September 1989
- Giacometti, M., G. B. Harti and F. Völk, 1997, Pp. 143-147 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Gjiknuri L., 1997. Albania Pp. 79-80 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Hrabe, V. 1997. Slovakia, pp. 123-124 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Kence, A and M. S. Tarhan, 1997. Turkey, pp. 134-138 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

- Kryštufec, B. M. Milenković, Z. Rapaić and N. Tvrtković. 1997 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Knaus, Werner, Wolfgang Schröder, 1975: *Das Gamswild*, Hamburg und Berlin, VERLAG PAUL PAREY
- Lovari, Sandro, Claudio Scala, 1980: Revision of *Rupicapra* Genus. I. A statistical re-evaluation of Couturier's data on the morphometry of six chamois subspecies. *Boll. Zool.* 47: 113-124 pp.
- Lovari, Sandro, Giovanna Rosta, 1985. Feeding Rate and Social Stress of Female Chamois Foraging in Groups Pp. 102-105 in: Lovari, S. (ed.) *THE BIOLOGY AND MANAGEMENT OF MOUNTAIN UNGULATES*.
- Lovari, Sandro and Roberto Cosentino, 1986. Seasonal habitat selection and group size of the Abruzzo chamois (*Rupicapra rupicapra ornata*). *Boll. Zool.*, pp. 73-78
- Peres, Trinidad, Jesus Albormoz and Ana Dominguez, 2002. Phylogeography of chamois (*Rupicapra spp.*) inferred from microsatellites. *Molecular Phylogenetics and Evolution* 25 (2002), pp 524-534
- Roucher, F., 1997. France, pp. 92-98 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Roucher, F., 1999. The fate of the Chartreuse chamois, pp 4-5 in: : Shackelton, D. (ed.) *Newsletter of the IUCN/SSC Caprinae Specialist Group*, January 1999
- Schröder, J and Schröder, W, 1984. Niche breadth and overlap in red deer *Cervus elaphus*, roe deer *Capreolus capreolus* and chamois *Rupicapra rupicapra*, *ACTA ZOOL. FENN.* 172 (85 - 86).
- Spiridonov, J., P. Genov, 1997.
- Tosi, G. and S. Lovari, 1997. Italy, pp. 111-118 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Valchev. K., A. Obretenov and P. Genov, 2005. Current Problems In Management of Balkan Chamois (*Rupicapra rupicapra balcanica* Bolkay, 1925) in Bulgaria, pp. 373-82 in: Herausgeber Prof. Dr. Michael Stubbe, *Beiträge zur Jagd – und Wildforschung, Band 30, 2005*
- Weber, P. 1997, Romania, pp. 120-122 in: Shackelton, D. (ed.) and IUCN Caprinae Specialist Group. 1997, *Wild Sheep and Goats and there relatives. Status Survey and Conservation Action Plans for Caprinae*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Методика за провеждане на контролни таксации на дива коза

Според заданието на настоящия план бяха извършени девет контролни таксации в ДДС и ДЛ в Родопите. За таксациите е използвана следната методика:

Методика за таксиране на запасите от дива коза

Като основа на настоящата методика е използвана методиката предложена от Райчо Гънчев, като е адаптирана и за райони в горски местообитания. Карнета е изготвен от инж. Емил Комитов и инж. К. Вълчев на базата на формуляри използвани за подобни цели в Испания и Гърция и любезно предоставени от д-р Juan Herrero и д-р Haritakis Papaioannou.

Методиката за определяне числеността, половата и възрастова структура, състоянието и тенденциите в развитието на запасите от дива коза, налагат преди всичко отлично познаване особеностите на вида. Под това понятие се разбира видимата диференциация между отделните полове и възрасти в отделните сезони, познание за следите оставяни от животните, поведенческите им реакции на терена по различни поводи, специфични вътре и извън видови взаимоотношения. Самият характер на терена налага високопланинска опитност, екипировка и конкретно познаване на местността. Наблюденията могат да се извършват по стационарни способи - от място - или - по маршрути. Различните сезони и състояния на популацията са предпоставка за избора на преброителния метод. Желателно е в дните на преброяване всички възможни находища в даден регион да се обхванат от таксатори (Р.Гънчев).

Методиката на провеждане на контролната таксация се основава на посочените по горе принципи и включва:

1. Предварително определяне на карта на маршрути за движение на таксатори с начална и крайна точка. Като маршрутите трябва да обхващат цялото местообитание на дива коза в проучвания район;
2. За всеки маршрут се определят двама души като единия задължително познава добре местността, другият е желателно да е независим представител;
3. Провеждането на таксацията започва на една дата с еднакъв час от всички начални точки;
4. Движението се извършва по предварително определените маршрути;
5. Таксаторите носят карта с маршрут и карнет (приложение 2) желателно е картата да е копирана на гърба на карнета;
6. Карнета (приложение 2) се попълва с коректна информация от всеки наблюдател при забелязани животни като точно се отбелязва:
 - часа когато са видени за първи и последен път;
 - местоположението на наблюдателя и на наблюдаваните животни, ако не може да се определи отдела и подотдела на картата се отбелязва посоката и разстоянието спрямо наблюдателя;
 - поведението по време на наблюдението и ако се движат посоката на движение и разстоянието до наблюдателя;
 - поведението и местообитанието се отбелязват на карнета като се използват индексите (цифрите) от легендата. При различни поведения се отбелязва повече от един индекс;
 - определянето на половата и възрастова структура е по предложената методика от Райчо Гънчев (Приложение 1). При невъзможност да се определи възрастовата група

на козите, а е известен пола да се записват в графа зрели – зрели женски или зрели мъжки.

1. След провеждане на таксацията се изготвя обобщена карта с нанесени маршрути и места със забелязани животни;
2. Обобщават се резултатите и се определя броя на индивидите, които е възможно да са видени от повече от една група таксатори;
3. Изготвя се полова и възрастова структура на популацията в проучвания район.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

ДОКЛАД
ЗА ИЗВЪРШЕНИ КОНТРОЛНИ ТАКСАЦИИ НА ДИВА КОЗА

Съгласно “Задание за разработване на план за действие за дивата коза в България” от Национално Управление по Горите (НУГ) и писмо от Началника на НУГ с изх. № 3600210 от 29.11.2005, в периода 6-22.12.2005 бяха проведени девет контролни таксации на диви кози на територията на следните държавни лесничейства и държавни дивечовъдни станции:

- РУГ Смолян - ДДС “Извора”, ДЛ “Мугла” и ДЛ “Смолян”
- РУГ Пазарджик - ДДС “Борово”, ДДС “Родопи”, ДДС “Широка поляна” и ДДС “Чепино”
- РУГ Пловдив - ДДС “Кормисош” и ДЛ “Кричим”

Контролните таксации бяха проведени комбинирано – по маршрутния метод и със стационарни точки, и с участието на независими таксатори, съгласно съгласуваната методика за таксация.

Таб.1. Обобщена таблица за контролна таксация на дива коза (*Rupicapra rupicapra*)

№	Място (ДЛ, ДДС):	Общ брой	Млади женски	Зрели женски	Млади мъжки (3-6 г.)	Зрели мъжки	М-ки престарели	Ярета	Годинаци	Неопределени
1	ДДС "Кормисош"	181		31	3	5		15	1	126
2	ДДС "Извора"	217	8	53	7	26		43	17	63
3	ДДС "Борово"	85	14	16	13	20		7	3	12
4	ДДС "Родопи"	13	2	4	1	3				3
5	ДДС "Широка поляна"	21								21
6	ДЛ "Смолян"	41		6	3	6		6		20
7	ДЛ "Мугла"	37		9		1		7	5	15
8	ДДС "Чепино"	31	4	10	1	5		10	1	
9	ДЛ "Кричим"	5								5
11	Общо	631	28	129	28	66	0	88	27	265

Контролните таксации в ДДС “Извора”, ДДС “Борово”, ДДС “Родопи” и ДДС “Широка поляна”, бяха проведени в един ден – 07.12.2005 г., тъй като находището е едно и таксация в различни дни може да доведе до преброяване на едни и същи групи кози, повече от веднъж или пропускане и неотчитане на животни, заради предвижването им от една ДДС в съседна. На територията на ДДС “Извора” бяха обходени 6 маршрута с четири независими специалисти. След обобщаване на резултатите и изваждана на групите животни, които е възможно да са били преброени 2 пъти общият брой на наблюдаваните диви кози е 217 (табл.1). По левия бряг на р. Девинска имаше само 2 маршрута. Това е южен склон с много дъбови гори, разкъсани от каменни комплекси. Обилното плодоносене на дъба през есента на 2005, задържа дивите кози в гората, където те трудно се откриват. Предполагаме, че има множество незабелязаните животни.

По тази причина считаме, че на територията на ДДС “Извора” се срещат между 220 и 270 диви кози.

На територията на ДДС ”Борово” бяха преброени общо 85 бр. диви кози (табл.1). От така представеното разпределение (табл.1) се вижда, че не са установени престарели мъжки, а половото съотношение е в полза на мъжките индивиди. От провежданите целогодишни наблюдения обаче можем да кажем, че половото съотношение е в полза на женските, а престарели мъжки поради начина им на живот, е трудно да се установят с еднокдневна таксация, макар и обхващаща целия ареал. Броя на годинаците също е малък, но е възможно някои от таксаторите да са ги отразили като ярета. Като цяло смятаме, че таксацията не е обхванала около 20 % от реалните запаси. Освен това считаме, че по време на таксацията около 20 % от установените при пролетната таксация животни са били в движение на територията на съседните ДДС-та. В заключение смятаме за удачно провеждането на повторна таксация от същия мащаб през пролетта на 2006 г., но с по – голям брой участници. Смятаме, че общият брой на дивите кози на територията на ДДС “Борово” е между 90 и 120 броя.

В ДДС “Родопи” са обходени два маршрута с двама външни наблюдатели. Намерени са много следи и пресни екскременти; местообитанията на дива коза в ДДС “Родопи” са в скални масиви, покрити предимно с иглолистна растителност. Наблюдавани са 13 диви кози и въпреки че са чувани групи животни да се движат недалеч от таксаторите, не е било възможно да се наблюдават. По тази причина, смятаме че територията на ДДС “Родопи” се обитава от 20-30 диви кози.

Местообитанията на дивата коза в ДДС “Широка поляна” са на стръмни скалисти склонове покрити с иглолистни дървета с ниска пълнота и склопеност и със сравнително малки открити площи. В тези условия използваната методика не дава добри резултати. При обхождане на маршрутите са установени 21 диви кози, но в повечето случаи са виждани само по 1-2 животни от групата, но са чувани повече да се движат в непосредствена близост. Наличието на много пресни и стари екскременти и следи потвърждава, че районът е обитаван от кози с добра плътност.

Въпреки някои недостатъци на маршрутния метод за таксиране на диви кози в местообитания с гори и недостатъчния брой маршрути, считаме че таксацията около Девинска река беше успешна. Преброени са общо 336 диви кози. Имайки предвид неоткритите животни в няколко гористи местности и не проведени таксации в съседните ДЛ “Девин”, ДЛ “Борино” и ДЛ “Михалково” и др. считаме, че числеността на дивите кози на Девинската популация е между 360 – 450 индивида.

Контролната таксация в ДДС “Кормисош” бе проведена на 13.12.2005 с 7 независими таксатори и служители на ДДС. Обходени бяха 5 маршрута. Преброени са общо 181 диви кози (табл.1). Поради недостатъчния брой маршрути много от козите местообитания в района на ДДС “Кормисош” не бяха обхванати или са наблюдавани частично и от големи разстояния – Бъчва, Равни камък, Ин кая, Караджов камък, Слиново и др. Около 30% от козите са наблюдавани в гора, където е възможно да не са преборени всички животни от стадата, а също така е възможно да има и непреброени по-малки групи. По информация от местни ловци и служители на НУГ през последните няколко години са наблюдавани диви кози в районите на ловни дружини (ЛД) граничещи с ДДС “Кормисош” – ЛД “Югово”, ЛД “Нареченски бани”, ЛД “Павелско”. Във връзка с горе изброеното считаме, че в ДДС “Кормисош” и съседните територии популацията на дива коза е между 220 и 300 индивида.

На 8 и 9.12.2005 беше проведена контролна таксация на дива коза на територията на ДДС “Чепино”. На 8.12. бяха преминали 2 маршрута с участие на служителите по лова към ДДС и двама външни специалисти. Наблюдавани бяха общо 6 диви кози. Не е установена пол и възраст. Неблагоприятните метеорологични условия - мъгливо време и видимост 25-50 м, наложи наблюдение на животните от или непосредствена близост или по време на бягство,

което изключително затрудняваше наблюденията. Вероятно в близост е имало и други групи животни, които обаче не са могли да бъдат наблюдавани. Липсата на снежна покривка попречи да бъде установено движението на козите в района. На 9.12.2005 г. наблюденията са били извършени само от служителите по лова към ДДС, които са преброили общо 31 диви кози (табл.1).

В ДЛ “Кричим” таксацията беше проведена на 22.12.2005. Поради значителната снежна покривка (средно над 50 см) беше възможно преминаването само на 1 маршрут и 1 стационарна точка. Маршрутът започна от горе на долу (от Върховръх към Девинска река). Поради снега предвиждането беше бавно, а вероятно и дивите кози бяха по-ниско – близо до Девинска река, където снежната покривка беше по-малка. Групата пристигна при вероятните места за концентрация на кози около 17:00 часа. Наблюденията бяха невъзможни заради недостатъчната светлина. Поради изброените причини таксацията беше неуспешна и трябва да се повтори.

В ДЛ “Мугла” на 6.12.2005 г. бяха обходени четири маршрута и една стационарна точка. Бе обхванато местообитанието с най-висока концентрация на диви кози на територията на лесничеството с площ около 230 ха. В него бяха преброени общо 37 диви кози (табл.1). Поради силно пресечения релеф и иглолистната растителност върху скалните комплекси в района е възможно да са пропуснати отделни непреброени индивиди в този район. Не бе извършена таксация в района на Мугленска река, където плътността на козите е по-ниска. Във връзка с горе изброеното считаме, че в района на ДЛ “Мугла” броят на дивите кози е между 40-55.

В ДЛ “Смолян” 08.12.2005 г. бяха обходени четири маршрута и една стационарна точка. Участваха седем независими таксатори. Преброени са общо 41 диви кози в местообитанието с традиционно най-висока концентрация на диви кози – м. “Герзовица”. Маршрутите обхванаха основно южния склон на местността. Не бяха забелязани кози на северния склон, въпреки наблюденията с бинокли и зрителни тръби. Възможно е животните да не са били видени заради иглолистната растителност на северния склон. По тази причина, смятаме че запаса на диви кози в ДЛ “Смолян” е между 45 и 60 индивида.

Точната плътността на козата е много трудно да бъде определена по следните причини:

- Силно пресечен терен и невъзможност да бъде наблюдаван (обхванат), обитават и гористи части и др;
- Преброяването е най-точно над горната граница на гората, но винаги има и диви кози, които се задържат в гористите части и не могат да бъдат точно преброени;
- Дневни и периодични промени в активността. Активността през различните части на деня на пасящи и почиващи кози е различна.

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

НАЦИОНАЛНО УПРАВЛЕНИЕ ПО ГОРИТЕ

УТВЪРЖДАВАМ:

**НАЧАЛНИК НА НАЦИОНАЛНО УПРАВЛЕНИЕ ПО
ГОРИТЕ**

**ЗАДАНИЕ
ЗА РАЗРАБОТВАНЕ ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ ЗА ДИВАТА КОЗА В БЪЛГАРИЯ**

СОФИЯ, 2005

ПРЕДМЕТ НА ПЛАНА ЗА УПРАВЛЕНИЕ

Да се разработи план за действие за дивата коза в България

Предмет на плана за действие ще бъдат:

- ◆ Състоянието на популациите от дива коза в цялата страна, като към този План се включат и тези, за които има изготвени планове или програми.
- ◆ Местообитанията на дивата коза, тяхната емкост (бонитет – производителност) и биологично разнообразие на флората и фауната.
- ◆ Уязвимост и заплахи за вида
- ◆ Предписания, мерки и дейности за опазване и управление на популациите с цел поддържане на устойчиви запаси от този вид.

СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ПЛАНА

При изготвянето на плана за управление изпълнителите да се придържат към основните изисквания в тази част от заданието по отношение на:

- ◆ Обема и вида на изследванията
- ◆ Формата и съдържанието на плана за управление

Част 1: Въведение

1.1. Резюме

В рамките на две страници да се представят основните постановки на плана за действие

1.2. Основание за разработване на плана

Да се посочат основанията за разработване на плана за действие за дивата коза, произтичащи от:

- ◆ Договор за възлагане за изготвяне на План за действие за дивата коза между изпълнител и Национално управление на горите
- ◆ Настоящото задание

1.2. Процес на разработване на плана

Да се посочат възложителя, изпълнителите, авторите на плана и другите участници в процеса на изготвянето му.

Да се опише накратко процеса на изготвяне на плана – провеждане на изследвания, обсъждане на резултатите, семинари, както и официално обсъждане с всички заинтересовани институции.

1.3. Предназначение и особености на плана

Да се представи същността и предназначението на плана като инструмент за управление на популациите от дива коза.

Част 2: Таксономия, разпространение, биология и екология на вида.

2.1. Таксономия и разпространение на вида

Да се опишат известните подвидове и тяхното разпространение.

Да се опишат характерните белези на *Rupicapra rupicapra balcanica* и нейното детайлно разпространение на Балканите

Да се опишат миналото и сегашното разпространение на вида в България.

2.2. Биология и екология на вида

2.2.1. Хранене

Да се опише хранителна база на базата на досегашни проучвания.

2.2.2. Размножаване и развитие

Да се обобщи наличната досега информация по темата.

2.2.3. Денонощна активност и миграции

Да се определи динамиката на пространствено-времето разпределение на базата на досегашни изследвания.

2.2.4. Вътревидови взаимоотношения

Да се изследва структурата на стадата от дива коза и общата численост на базата на наблюдения и данни от регистъра на Националното управление по горите.

Да се установи възрастовия и полов състав на стадата на базата на 5 контролни таксации в различни региони на страната.

2.2.5. Взаимоотношения с други видове

Оценка на влиянието на хищниците и конкуренти тревопасни видове. Да се представи наличната досега информация по темата.

2.7. Изисквания към условията на средата

2.7.1. Средногодишни и средномесечни температури и валежи в типичните местообитания за дивата коза.

2.7.2. Динамика на снеговалежите (в дни за отделните месеци) и продължителност на задържане на снежната покривка.

2.7.3. Други ключови абиотични и биотични условия на предпочитаните местообитания.

Част 3. Заплахи и лимитиращи фактори

Да се определи степента на уязвимост на отделните популации от дива коза по отношение на установените абиотични фактори и антропогенно влияние – браконьерство, безпокойство, отнемане на местообитания, туристическо натоварване (ски туризъм) и др.

Да се посочат последствията от посочените по-горе заплахи, като експертната оценка се формира от комбинации между:

Незначително, средно и значително;

Потенциално, локално и повсеместно;

На тази база заплахите от различен характер да се подредят по приоритет за предприемане на мерки, като същевременно това подреждане трябва и да е съобразено във времеви и финансов аспект.

3.1. Лимитиращи фактори от естествен характер

Климатични фактори и бедствия - сняг, лавини, хищници, конкуренция с други копитни видове и други

3.2. Лимитиращи фактори от антропогенен характер

Да се посочат и разработят конкретно установени заплахи или тенденции, като:

Бракониерство

Интродукция на чужди за България подвидове диви кози

Промяна на местообитания

Болести и паразити свързани с животновъдството

Конкуренция с домашните животни

Други

Част 4. Природозащитен статус, предприети мерки за управление и опазване на вида и обитаваните от него места и местообитания.

4.1. Законов статут

4.1.1. Национално законодателство

Да се опише законовият статут на вида съгласно българското законодателство

4.1.2. Международно законодателство

Да се опише статута на вида съгласно международните конвенции, на които България е страна, както и на Директива 92/43 на ЕС от 21.05.1992 г. за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна на Европейския съюз.

4.2. Опазване и управление на популацията на вида у нас.

4.2.1. Институционални отговорности за опазване и управление на дивата коза в България.

Да се опишат отговорностите на различните ведомства за опазването на вида в страната като цяло, както и на територията на конкретни обекти, управлявани от структури на МОСВ и НУГ и ловни сдружения.

Да се направи оценка на степента на материално-техническата осигуреност на Националните паркове - Централен Балкан, Рила и Пирин, както и квалификация на персонала за обезпечаване на дейностите по мониторинга на факторите на околната среда, биологията на вида и други произтичащи от Плана за Управление.

4.2.2. Опазване на места и местообитания

Да се опишат защитените територии обитавани от кози и техните режими и значение за опазването на вида.

Да се опишат предложените защитени зони за диви кози, техните режими и значение за опазването на вида.

4.3. Режим на ползване на дивата коза.

Да се опишат Държавните дивечовъдни станции, обитавани от диви кози и да се направи оценка на тяхната роля за опазването на вида.

Да се оцени ролята на ловните сдружения за опазването и стопанисването на дивата коза.

Да се опишат и оценят антибракониерските дейности на различните институции в България.

Да се опишат режима на ползване и разпоредбите отнасящи се до него за различните популации в България.

Да се определи годишния прираст и естествени загуби към момента на изследване.

Да се определи допустимия запас и възможно ползване.

4.4. Реинтродукции

Да се опишат извършените досега реинтродукции в България и тяхната роля за опазването на вида.

4.5. Досегашни научни проучвания на вида.

Да се опишат разработки свързани с разпространението, числеността, опазването, систематическата принадлежност, темпа на нарастването на рогата, определянето на възрастта, храната, размножаването, стадността и сезоните миграции на дивата коза.

4.6. Социално-икономическа характеристика на използването на дивата коза.

Да се опише досегашното стопанско ползване на вида.

Да се опише значението на дивата коза като туристически обект за наблюдение.

Да се опише ролята на досегашното стопанско ползване като фактор за опазване на вида.

ЧАСТ 5: Цели и дейности на плана за действие за дивата коза.

5.1. Цели

5.1.1. Определяне на главна цел.

На базата на констатациите и оценките от предишните глави да се формулира главна цел на плана за действие, която е реалистично постижима за плановия период от 10 години.

5.1.2. Определяне на второстепенни цели

На базата на констатациите и оценките от предишните глави да се формулират конкретни второстепенни цели при изпълнението, на които ще се постигне изпълнението на основната цел.

5.2. Необходими дейности за опазване на вида и неговите места и местообитания.

В тази част трябва да набележат основните оперативни и управленски решения и ограничения, свързани с управлението на популациите от дива коза. Всички предложения в тази част трябва:

- да произтичат от аналитичната информация и оценките представени в Част 2;
- да осигуряват или водят до постигане на целите, преодоляване или ограничаване въздействието на заплахите;
- да водят до изпълнение на целите на плана за действие;
- да допускат известни възможности за гъвкавост при вземане на управленски решения, в случай на промени в обстоятелства;
- да не влиза в противоречие с нормативно определени режими или други изисквания

Да се опишат дейностите, които ще се изпълняват в рамките на действие на плана:

- законодателни;
- относно политиките на управление и стопанисване;
- Опазване и поддържане на популациите от дива коза;
- Опазване на защитени територии и зони от значение за дивата коза;
- Възстановяване на популациите от дива коза;

За всяка дейност да бъде посочено за изпълнението на кои цели допринася, както и да бъде оценена по важност и спешност. Да бъдат посочени индикатори за изпълнение на дейността. За всяка дейност да бъде даден срок и направена оценка на необходимите средства за нейното изпълнение.

Дейностите да бъдат разработени в максимална детайлност като бъдат посочени отговорните за тяхното изпълнение институции.

Да бъдат предложени мерки срещу генетичното замърсяване с чужди подвидове.

Да се набележат режими и норми относно:

8. режима на забрана на лова на дива коза;
9. режима на хващане на живи индивиди с цел разселването им на други места;
10. профилактичен отстрел на болни индивиди;
11. селекционен отстрел на стари, изродени и ранени индивиди;
12. средства използвани за отстрел на индивидите.

ЧАСТ 6: Преглед на изпълнението на целите и дейностите. Наблюдение и контрол върху изпълнението и ефекта от осъществените дейности.

Да бъде изработена матрица за наблюдение и контрол на изпълнението на целите на проекта.

ЧАСТ 7. Обобщени времева рамка и бюджет.

Да бъдат показани предложените дейности по години в таблица.

Да бъде показан бюджета за отделните дейности по години в таблица, като бъде посочен и източника на финансови средства.

ПРИЛОЖЕНИЯ

В Плана за управление да бъдат включени следните приложения

1. Благодарности към институции и личности, съдействали за разработването на този план.
2. Списък на използваните съкращения.
3. Библиография.
4. Карти на разпространението на вида в България.
5. Резултати от проведените при разработването на плана изследвания.

ЕТАПИ И СРОКОВЕ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПЛАНА

Проектът на Плана за управление да се подготви до 31.07.2005 в рамките на четири етапа:

Етап 1. Този етап включва: от датата на сключване на договора до 31.12.2005г.

1. Извършване на теренна проучвания - събиране на фактически материал и др.
2. Анализирание на получените резултати

Етап 2. Обхваща периода от 01.01.2006 до 31.01.2006 г. и включва:

1. Подготовка на първи вариант на плана за действие.
2. Вътрешни обсъждания на плана за действие.
3. Допълнителни полеви проучвания.

Етап 3. Обхваща периода от 01.02.2006 до 30.04.2006 и включва:

1. Организиране на представяния на проекта на план за действие пред представители на МОСВ, НУГ и други заинтересовани институции.
2. Отразяване на целесъобразните бележки.
3. Допълнителни полеви проучвания.

Етап 4. Обхваща периода от 01.05.2006г. до 31.07.2006 и включва:

1. Организиране на официално обществено обсъждане на проектоплана
2. Отразяване на целесъобразните бележки от обсъждането
3. Внасяне на окончателния проект за план за действие в НУГ.